
EUROPA S'ACABA?

Interrogar la actualidad, n.º 3 I

ENRICO LETTA I LUCIO CARACCIOLO

EUROPA S'ACABA?

a cura d'Eugenio Carlucci

Títol original: *L'Europa è finita?*
Traduït per: Elena Vilallonga Serra

© Enrico Letta i Lucio Caracciolo
© add Editore, Torino (drets internacionals)

© 2010 CIDOB per a l'edició en llengua catalana

CIDOB
Elisabets, 12
E-08001 Barcelona
www.cidob.org

Disseny de la coberta: Joan Antoni Balcells
Edició catalana a cura de: Bet Mañé i Francesc Badia i Dalmases

Distribuït per Edicions Bellaterra, S.L.
Navas de Tolosa, 289 bis, 08026 Barcelona
www.ed-bellaterra.com

Queden rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes en les lleis, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, entre els quals, la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars de la mateixa mitjançant el lloguer o préstec públics.

Imprès a Espanya
Printed in Spain

ISBN: 978-84-92511-31-0
Dipòsit Legal: ?????????????????????????????????

Imprès per Book Print Digital S.A

Sumari

Prefaci a l'edició catalana, *Narcís Serra*, 9

Nota dels autors, 11

Què és Europa després de la crisi?, 13

Euro: on és l'error?, 25

Podrem evitar el G2?, 49

És l'ampliació la causa de tots els mals?, 63

De la catàstrofe, la unió política?, 75

Els europeus i els italians poden prescindir d'Europa?, 89

Prefaci a l'edició catalana

Si fins fa ben poc el motor d'Europa ha estat la idea de la construcció i la unificació, avui sembla que la idea que apun-tala el projecte europeu és la lluita contra la seva destrucció i desmembrament. Efectivament, si l'euro havia actuat com a força centrípeta, durant la crisi precipitada en bona part pel deute grec s'han desfermat moltes forces centrífugues.

Al llarg de les pàgines d'aquest estimulants llibre, dues grans veus del pensament polític italià contemporani analitzen el sentit actual d'Europa, com hem arribat fins aquí. I si bé difereixen en les seves receptes i perspectives, coincideixen en la voluntat d'aprofundir en el debat de la construcció europea sobre el qual pivotarà, inevitablement, el futur dels diferents Estats Membres durant molts anys.

Com a reacció a l'estupor causat per la crisi del deute grec i com a resposta político-institucional per consolidar definitivament l'euro, Enrico Letta, europeista convençut i polític en actiu, advoca per actuar per una vegada amb valentia i visió de futur i apostar per la constitució d'uns Estats Units d'Europa, que integrarien inicialment els membres de l'Eurozona. Per la seva banda, Lucio Caracciolo, periodista, filòsof polític i pensador crític, posa lúcidament sobre la taula les contradiccions i ineficiències d'un projecte europeu dubitatiu i mancat de lideratge; ressaltava les contradiccions i les disfuncions d'aquesta complexa "unió en la diversitat" i proposa un Estat confederal articulat al voltant d'un Euronucli, centrat sobre l'Europa Occidental.

A través d'una conversa profunda i analítica, no exempta de l'esgrima dialèctica de la millor escola romana, el llibre desgrana els diferents arguments antagònics i construeix una visió dinàmica, rica i afinada del debat europeu. El rerefons de la conversa no és cap altra, al començament del segle XXI, que el desplaçament cap al Pacífic del centre del poder econòmic i polític global i el paper que la Unió Europea, que constitueix la major innovació política de la segona meitat del segle XX, ha de tenir no només per sobreviure, sinó per influir en l'arquitectura de la governança global que sorgeixi d'aquesta crisi.

Que l'Europa –i l'euro– que hem conegut fins ara no seran l'Europa –i l'euro– futurs, sembla cada vegada més evident. Però la Unió Europea és una història d'èxit polític sense precedents, i si bé és cert que s'ha construït amb avenços i retrocessos, també ho és que la seva fortalesa es deu precisament a la riquesa d'arguments, al contrast d'idees, al coneixement i a la innovació constant. Colpejada per la crisi, l'Europa del Tractat de Lisboa sortirà enfortida o no, però en qualsevol cas, escoltant a Enrico Letta i a Lucio Caracciolo, encara és aviat per donar-la per acabada.

La lliçó d'aquest llibre és que el futur d'aquest poderós animal polític que és la Unió Europea continua obert, perquè és un projecte basat tant en el dissentiment com en l'acord i el diàleg, perquè és i ha de ser més democràtic, i perquè depèn d'allò que entre tots decidim que sigui. I res de millor que llegir aquest diàleg intel·ligent i aclaridor per continuar reflexionant i treballant en el futur d'Europa també des de Catalunya.

Narcís Serra
President del CIDOB

Pel que fa a Europa i pel que fa a l'euro, mai no ens hem posat del tot d'acord. Però sempre hem pensat que, a cada revolt del procés d'integració, seria útil afrontar-s'hi, sense prejudicis i sense tabús.

El naixement de la moneda única al 1998 ens va oferir l'oportunitat de debatre, en un duel a distància, a través de dues publicacions paral·leles: *Euro Sì. Morire per Maastricht* (Enrico Letta) i *Euro No. Non morire per Maastricht* (Lucio Caracciolo), ambdues editades per Laterza. Aproximadament un any més tard, l'inici de la fase constituent ens va oferir l'ocasió perfecte per obrir un debat a fons sobre el futur del vell continent, el *Diàleg sobre Europa*.

Aquest llibre neix de la crisi que ha abatut Europa d'una manera dramàtica durant els darrers mesos. Neix també de la violència inaudita que ha esclatat als carrers d'Atenes; dels compromisos vans als quals han arribat les institucions de Brussel·les; dels humiliants al·legats procedents de les autoritats de Washington.

Considerem que la gravetat de la crisi de l'euro posa en dubte l'existència de la mateixa Europa, almenys tal i com l'hem conegut fins avui. Per tant, no hi ha res més pertinent en aquesta fase que un encontre (i desencontre) entre les nostres opinions divergents a fi d'estimular un debat més extens sobre l'Europa que volem.

Què és Europa després de la crisi?

Enrico Letta: Europa és una potència mundial amb unes característiques geogràfiques, històriques, polítiques i culturals comunes. Evidentment, les formes d'aquesta homogeneïtat són diferents de les que havíem conegut a l'època de la formació dels Estats nacionals, tal i com la Història ens els ha llegat. Intento dir que el sentit de pluripertinença, una pertinença a més nivells, és avui una característica essencial de la vida de cadascun de nosaltres, i el nivell de pertinença europeu mai no podrà cobrir, absorbir, contradir el sentit de pertinença a una entitat estatal, nacional. Per tant, Europa haurà de ser una potència mundial, construïda sobre una base federal, en la qual la pertinença a la dimensió europea i al mateix temps a la nacional serà una característica inesborrable. Això descriu en sí mateix el que és Europa: una potència mundial, la pluripertinença de la qual, la multiplicitat de pertinences de la qual, resideix en l'ADN de tots i cadascun dels seus ciutadans.

Intento reduir aquest concepte al voltant del tema dels confins, de la història, de la idea de democràcia i de comunitat.

Començarem pels confins.

La unitat geogràfica europea està ben marcada, i ve donada essencialment pels confins del mar, i el mar hi compta molt. Els confins de l'oceà, els confins del Mediterrani. I, és clar, la part d'Europa els confins de la qual són més inestables, l'Europa oriental, és aquella en la qual el mar és absent i el seu confí està delimitat per dues grans entitats, Rússia i Turquia;

val a dir, dos grans imperis del passat. És un confí en el qual cadascuna de les dues entitats té un peu a dintre de la dimensió europea i un altre a fora. Per tant, parlem d'una entitat geogràfica fàcilment delimitable pel nord, pel sud i per l'oest, mentre que el límit oriental és més inestable, tot i que és una entitat geogràfica molt definible.

Històricament Europa és una entitat molt definida. Els estats són els que han fet la Història del món tal i com l'hem conegut fins a la Segona Guerra Mundial, són els estats els que han dividit el món en zones d'influència, són els estats els que han construït la civilització occidental que hem conegut aquest segle. És la suma de les civilitzacions que ha construït Occident fins ahir; i que avui han d'assignar-se una nova missió.

Les societats europees són les que han compartit una idea de democràcia. Aquesta ha estat la condició per arribar a la Unió Europea que han complert els països clarament europeus, perquè Praga i Budapest sempre han estat capitals europees, però han viscut una època d'absència de democràcia i han tornat al clos de la Unió Europea no precisament amb la caiguda econòmica del comunisme, sinó quan van passar de la dictadura comunista a la democràcia. En conseqüència, les nostres són societats que comparteixen la mateixa idea de democràcia, idea que avui, afortunadament, pertany també a molts altres, però que des del seu origen alberga entre els nostres estats un element profund de participació.

Són societats que procedeixen d'una part del món en la qual el vincle amb la terra, amb els orígens, és diferent d'aquell que es viu a moltes altres parts del món, i és això el que caracteritza la modalitat amb què es construeix un Estat, amb què es construeix una comunitat. Les nostres societats –tant a Treviri com a Toledo, a Lecce com a Rocamadour– es caracteritzen pel fet que en cadascun dels territoris han passat milers d'històries. Milers d'històries vol dir que la relació entre el ciutadà i el seu territori no és laxa, és una relació profunda en la qual cada construcció se solapa amb les construccions precedents, fins i

tot físicament, i en la qual cadascú és portador d'un testimoni que ha anat recollint de les generacions precedents.

I aquesta és una característica determinant que unifica les nostres comunitats dins del territori europeu.

Diguem-ho així: cada ciutadà europeu conjuga les coordenades espaciotemporals de manera diferent de com les conjuga un ciutadà dels Estats Units, un ciutadà que viu a la Pampa argentina o un ciutadà que viu en una altra part del món. És una diferència profunda, que ens caracteritza, dins la qual conflueixen una sèrie d'esdeveniments culturals i religiosos. Totes elles són comunitats unides per la presència profunda d'una tradició religiosa cristiana, amb les seves característiques d'arrelament al territori, d'arrelament a través del sistema parroquial-monàstic-eremític, característiques totes elles que uneixen els nostres territoris d'una manera molt forta. Són també, per tant, societats dins les quals el sentit de comunitat és fonamental. El terme "comunitat" uneix d'una manera molt notable. No és casualitat que el primer nom institucional d'Europa fos "Comunitat". Tanmateix, són societats en les quals la soca lingüística és molt diversa. Aquest és un dels punts clau. Va haver-hi un temps en què el llatí, en primer lloc, i després l'italià, van ser les llengües de la globalització europea, després fou el francès i, diverses vegades al llarg de la història, es va intentar que ho fos l'alemany, però es va intentar amb un mètode, per dir-ho així, coercitiu. I més tard, en canvi, va vèncer el *soft power* dels anglesos que, honestament, va vèncer més des de l'exterior que no des de l'interior, en el sentit que ha estat la força de la cultura mediaticotelevisiva la que ha imposat l'anglès, és a dir, l'anglès no ha vençut com anglès britànic sinó com anglès nord-americà.

La suma d'aquestes realitats fan d'Europa una potència amb unes característiques comunes fortes i distintes, amb la possibilitat de construir un ADN descrit a través d'algunes de les característiques esmentades fins aquí. És un ADN que uneix, que crea sentiments semblants quan intervenim en les

altres parts del planeta, i dins del qual les diferències entre nosaltres, sent també fortes, seran, al cap i a la fi, considerades amb la mateixa lògica amb la qual hem conservat les diferències internes de les nacions durant les dècades passades. Perquè, a més a més, allò que diferencia un espanyol d'un francès o d'un italià serà sempre semblant a allò que dins de la nostra nació diferenciava anecdòticament un venecià d'un sard, un toscà d'un sicilià. Per això penso que el poble europeu està més avançat que les institucions europees, i la cultura europea està més avançada que les institucions europees, perquè la globalització ha donat unes passes de gegant en el món i ha portat automàticament a Europa a obtenir una identitat pròpia gairebé obligada. L'única manera de donar encara força en el món a la identitat particular d'aquests estats europeus, que es van reparar el món tot just fins fa cinquanta anys, és la Unió Europea.

Europa té, doncs, la seva pròpia dimensió militar i de política exterior, en part especificada i en bona part sense especificar, i esdevé una qüestió d'escala mundial de gran potencialitat. Allí on Europa ha intervingut en els últims anys, aquesta ha jugat sempre un paper positiu. Recordo la dramàtica lliçó de l'ex Iugoslàvia, al meu parer, el *turning point* d'una conscienciació dels europeus de les seves responsabilitats respecte del món. Aquell drama està carregat d'omissions, de culpes, de responsabilitats dels genocidis que recauen sobre tots nosaltres com a europeus, i que hem presenciat sense poder-los aturar.

Porto gravades dins la ment, de manera viscuda, les imatges que he experimentat estant a prop de Nino Andreatta quan era ministre d'Exteriors entre 1993 i 1994. Ell, europeïsta d'estil habsbúrgic, visqué sempre inquiet per la incapacitat europea davant dels confrontaments entre els serbis, els croats i els bosnians. Recordo que l'entestament per entendre amb precisió allò que succeïa, i per proporcionar solucions, esdevenia més intens com més dolorosa es tornava la percepció de les culpes i dels pecats d'omissions deguts a la lentitud de les accions d'una Europa unida per les paraules però dividida pels fets. El

ministre va fer penjar a la seva oficina un gran mapa geogràfic dels Balcans, que estudiava a fons, regió de la qual coneixia de memòria els seus esdeveniments històrics, culturals i demogràfics. Des d'aquell esdeveniment, s'han donat molts passos endavant, evidentment. Avui, la Unió Europea mostra una capacitat d'acció, i també d'acció conjunta, que permet de veure el futur amb optimisme. El cas del Líban és palpable per a tots: els europeus, sols, i amb la intervenció decisiva del Govern de Romano Prodi, han solucionat una situació molt complexa, que fa quinze anys s'hauria resolt amb l'arribada dels Marines.

El fet que siguin els europeus els que juguin aquest paper és positiu. És evident que hi ha molt per fer, perquè Europa ha coixejat en aquest sentit, i encara se segueix treballant sense la capacitat necessària d'integració. *In nuce*, però, veiem que aquesta és també una característica d'Europa com a potència mundial, del paper que pot jugar en el món. Perquè no dubto que, respecte a les altres potències, la idea que, quan en un lloc del món hi ha una tensió, un conflicte, el fet que hi arribin els europeus suposa una major possibilitat de solucions del problema que no si hi intervé el continent xinès o el continent americà. I crec que això, en perspectiva, és un tema que ens atorga una responsabilitat. Ésser una potència mundial, respecte a Europa, voler-ho ser, no solament per construir el G3 (el trinomi EUA-Europa-Xina), sinó perquè després hem d'assumir la responsabilitat consegüent; comporta precisament unes avaluacions, unes càrregues, una capacitat d'integració, unes decisions laborioses. En aquest sentit, la decisió que ha pres en aquest 2010 cada país europeu de retallar les despeses militars, per respondre a la crisi financera, comporta el perill de comprometre de manera significativa l'assumpció d'aquesta responsabilitat.

Lucio Caracciolo: Si la pregunta fos quina és la “natura de la bèstia”, diria que no es tracta d'una bèstia, sinó que és un bioparc equipat dins del qual hi conviuen una quantitat

d'animals domèstics, de diverses mides, amb diverses històries i ambicions.

Començaré des de l'Europa entesa com a Unió Europea, subratllant que els termes no són sinònims. Dins de l'espai que geogràficament coneixem amb el nom d'Europa, des de l'oceà Atlàntic fins als Urals, travessem una cinquantena d'estats. Vint-i-set són avui dins de la Unió Europea, dels quals setze tenen l'euro. Una bona part dels estats europeus, començant per les diferents entitats balcàniques i continuant amb alguns ex satèl·lits soviètics, per no parlar del Vaticà, Noruega, Suïssa i principats diversos, no formen part de la Unió Europea.

Què és avui la Unió Europea? Avui com ahir és allò que els estats que en formen part han decidit que sigui. Codificant-la en tractats internacionals. El Tractat de Lisboa és una mena de text únic d'aquests tractats. No hem d'oblidar mai la naturalesa internacionalista d'aquesta estranya construcció. No existeix un subjecte Europa que s'autodetermini. La Unió Europea la determina qui en forma part. Un gran compromís geopolític entre entitats sobiranes que, durant decennis, han cedit per contracte unes quotes de sobirania a les institucions comunitàries i que ara en tracten de recuperar algunes parts mitjançant dreceres polítiques.

Aquest procés no ha determinat cap potència de cap gènere, però ha contribuït a mantenir vives les grans, mitjanes i petites potències que en formen part. I també ha construït un sistema d'institucions, de relacions més o menys regulades, que ha permès al gran fracassat de les dues guerres mundials, el continent europeu, retrobar conjuntament amb la pau un benestar envejable. Això és un fet que no hem d'oblidar mai. Europa és, probablement, l'àrea del món on es viu millor, i és per això mateix que la gent vol entrar-hi i no sortir-hi (excepte algun jove cervell que no hi troba el lloc de treball que es mereix).

La Unió Europea és, per tant, un espai pacífic, desenvolupat, dotat d'unes estructures arrelades al benestar, un *welfare* que avui ja no estem en condicions de mantenir en la mesura

en què ens havíem acostumat, sobretot degut al nostre declivi demogràfic. Aquest és el quid de la crisi actual, la veritable matèria de col·lisió.

La característica d'aquest acomodament com a bioparc que va envellint és que els qui en formen part han decidit posar en comú alguns recursos, a condició que després se'ls repartiran entre ells (penso sobretot en la política de cohesió), en base a algunes regles i a les relacions de les forces que l'interpreten. Recursos no precisament colossals, en termes materials: si mirem el pressupost europeu, aquest equival al pressupost de la regió de Llombardia. Molt més rellevant en termes simbòlics, almenys entre els estats de l'Eurozona que comparteixen la moneda.

Aquesta és la Unió Europea o, si es prefereix, l'Europa que tenim. Quan comencem a parlar d'aquella que voldríem, o d'aquella que imaginem, hem de fer un salt lògic.

Amb aquesta premissa, per ajudar a la discussió, vull exposar aquí l'Europa que preferiria però que em sembla més aviat improbable. I, anant a pams, aquella que a mi em sembla probable dintre de quinze o de vint anys.

L'Europa que voldria hauria de ser abans que res un gran espai de democràcia, de llibertat i de protecció social dintre del límit que la seva demografia i economia permetin. Sota el perfil institucional, no penso en un Estat-UE. Veig, en el pitjor dels casos, diversos subgrups europeus, uns més integrats, altres menys integrats. Els primers podrien desenvolupar-se a partir de les confederacions europees, és a dir, dels estats amb diferents nivells de sobirania acordada, i els altres desenvoluparien la integració actual, aprofundint els aspectes econòmics (per exemple, respecte de la mobilitat de la força de treball), en institucions polítiques més o menys estables.

Ara mateix ja es veu algun Estat Membre que tendeix a convergir, a reagrupar-se de manera informal, perquè disposen de més recursos en comú (com l'euro) i actuen de manera més coordinada respecte dels altres Estats Membres. També ho

hem vist al front geopolític en alguna crisi greu recent, com la de Geòrgia, on ens hem separat gairebé espontàniament sota la base de les respectives relacions històriques amb Rússia. Per això els bàltics i els polonesos, i en qualsevol cas també els ucraïnesos, que encara no formen part de la Unió Europea, s'alien contra Moscou, mentre que els europeus occidentals, particularment els francesos, italians i alemanys, accepten en una bona part les seves raons.

Existeixen, històricament, de fet, itineraris comercials i experiències econòmiques, proximitats geogràfiques, línies de convergència o divergència que es desprenen dels subconjunts geopolítics. Si després resulta que vint-i-set no és el nombre definitiu, i acabem essent trenta o trenta-cinc, aquestes batusses esdevindran encara més fortes. Crec que la formació de grups o nuclis a l'interior de la Unió Europea és avui l'única manera possible "d'aprofundiment" (per utilitzar l'argot brussel·lès). Allò que, en canvi, tampoc arribo a veure és –no dic la unificació política dels vint-i-set– ni tan sols una integració ulterior dins l'espai comunitari global. Crec que els seus grups o nuclis europeus es juguen la partida geopolítica dels propers anys i decennis.

Si com a italià se'm permet expressar una preferència, i imaginar per tant una Unió Europea extensa com a marc econòmic i amb una estabilitat que contingui en si mateixa diverses europes més o menys confederades, crec que hem d'apuntar a crear un Euronucli centrat sobre l'Europa occidental, entesa com a espai de civilització relativament homogènia. L'Europa que ha cultivat la llavor de l'aventura comunitària. Històricament, l'espai d'elecció de la civilització romano-germànica. Geopolíticament i econòmicament, la part més afortunada del continent que després de la Segona Guerra Mundial es va trobar sota protecció nord-americana. Un conjunt, si més no, el més homogeni possible respecte d'aquell dissenyat per la UE dels vint-i-set. En resum, els motius que es donen a Madrid o a París no són els mateixos que es donen a Vilnius o a Sofia.

Penso en una Confederació europea dins de la Unió Europea que compregui els sis països fundadors (Itàlia, França, Alemanya, els Països Baixos, Luxemburg i Bèlgica), més Espanya, Portugal i Àustria. Hi afegiria Suïssa, si algun dia els helvètics canvien d'idea respecte a Europa, cosa que dubto molt. Excloc per tant les Illes britàniques, la història de les quals es va fundar sota la idea d'impedir la unitat europea. I excloc també els estats nous o acabats de ressorgir de l'Europa central o oriental, prioritat actual de la qual no és la integració comunitària però sí la consolidació de la recuperada sobirania nacional. En termes diacrònics, són nacions ressorgides, algunes de les quals encara cerquen d'estabilitzar els seus confins.

Fins aquí la meua Europa ideal. Tot i que no és impossible, tampoc és probable.

Passo ara de la voluntat a la probabilitat. Crec que és probable que en els propers anys o decennis no tinguem menys sinó més fronteres a l'interior de l'espai europeu, i també dintre de la Unió Europea. Perquè a la tara original (un procés sense meta) s'hi ha afegit la difícil (di)gestió dels nous subjectes sempre més heterogenis respecte del grup inicial. A més a més, Europa posa en dubte l'estabilitat geopolítica d'algun Estat Membre. Alguns pobles europeus (penso més aviat en els catalans que no pas en els flamencs o els escocesos) utilitzen Europa com a palanca per emancipar-se, a mig o llarg termini, del respectius estats (multi)nacionals, o almenys per assolir autonomies cada cop més substancials.

La crisi econòmica actual, que és més aviat una crisi social, corre per tant el perill de posar en dubte el sentit concret dels estats nacionals, començant per l'italià. Quan els alemanys redescobreixen l'euronucli com a conjunt reservat als països lligats a l'economia i a la cultura monetària germànica, constatem que en resulta reforçada la tesi *padana* per la qual el nord d'Itàlia pertany a aquest espai, sense comptar el Sud.

Tot el que hem dit fins ara ens porta a concloure que la UE, havent exhaurit l'empenta integradora, desenvolupa una força

centrífuga no solament entre els Estats Membres sinó també en el seu interior.

No sé fins a on empenyerem d'ara a vint anys les fronteres de la Unió Europea, si és que encara existeix. En qualsevol cas, em sembla difícil que es pugui recuperar una funció integradora, mentre que probablement s'accentuarà la tendència oposada. En resultarà una geopolítica més complexa i, per tant, una gestió més laboriosa.

Una altra cosa seria una potència mundial, estimat Enrico.

Remarco, de passada, que el terme “potència” és més aviat heterodox per a Europa, i per això no s'utilitza quasi mai. D'aquesta manera, l'Europa dels europeistes és una forma de temperament de les potències europees, si més no una negociació de la mateixa idea de potència. Com a molt, es fa al·lusió a l'Europa com a “potència civil”, on l'accent recau sobre l'adjectiu i no sobre el substantiu, per recalcar la diferència entre Europa i els Estats Units, Rússia o la Xina, que tenen una idea pròpia de potència global. Això és vàlid sobretot pels nord-americans, dotats d'una visió messiànica del propi rol en el món, del tot allunyada de la nostra manera de pensar.

Això ens porta a ignorar el factor militar de la potència. Fins i tot admetent, només pel plaer de l'argument, el naixement d'un exèrcit europeu, qui el recomanaria? I amb quins propòsits? Un comandant francès, per posar un exemple, a la guerra postiuoslava hauria aliat les tropes europees cap al flanc dels serbis, un alemany hauria incitat els croates. En la crisi georgiana, un comandant lituà o polonès hauria desplegat les tropes amb la intenció de protegir Tbilisi, un alemany o un francès hauria cobert la invasió russa. Si la facció fos rotatòria, admiraríem les nostres forces armades compromeses amb les maniobres de la Marina borbònica, endavant i endarrere, a dreta i a esquerra...

En fi, veig difícil que els francesos i els britànics deixin als xipriotes, als maltesos o sobretot als alemanys ficar el dit dins dels respectius maletins nuclears.

Enrico Letta: Volia afegir, quant a aquest debat sobre la “natura de la bèstia”, que Europa és l’euro. En el sentit que a totes les identitats i a totes les consideracions que durant aquests decennis han acompanyat la idea i les històries sobre què és Europa i quines són les seves característiques, avui se n’hi afegeix una de particularment rellevant.

En les nostres vides, el pes de la dimensió monetària, econòmica i comercial és immens. No només perquè cadascú de nosaltres portem l’euro a la cartera, i no només perquè la moneda, conjuntament amb els confins, l’espasa i la llengua hagin estat sempre les característiques fundadores d’una entitat estatal, d’una comunitat que es reconeix com a tal i delimita exactament els confins de la pròpia pertinença, sinó perquè en una època de globalització de l’economia, conjuntament amb la moneda predominant, és a dir, el dòlar, s’ha afermat una altra moneda forta en el món, l’euro. Existeixen altres monedes importants, com la moneda xinesa, la japonesa, la britànica, la suïssa, però les dues monedes fortes del món són el dòlar i l’euro, les monedes que poden exercir una influència fora de l’àrea on és tècnicament utilitzada. I això em sembla un concepte de moneda forta, en el sentit que les altres són fortes perquè són l’expressió d’una economia forta, la xinesa i la japonesa en concret, però que la seva influència fora dels confins geogràfics dins dels quals opera com a divisa de canvi, és segurament molt més reduïda. Per tant, l’euro constitueix un punt de referència crucial. Confirmo, l’Europa és avui l’euro, i la identificació que això comporta, la identitat en la història del que som avui nosaltres els europeus, ha afegit, crec, un element crucial.

Aquesta dada és fonamental, i va més enllà dels alts i baixos de la moneda dins el tràngol mundial, però és en realitat un element d’identificació extraordinari, que quasi té més importància simbòlica que no econòmica i comercial, i que a més està molt marcada. Hem afegit al símbol de la geografia, i per tant dels confins, el de la moneda, i és obvi que això reclama el debat entorn als altres símbols, que són precisament

la llengua i l'espasa. Però el pas endavant quant a la moneda representa un punt de no retorn, perquè avui la moneda compta més que l'espasa, cosa que abans no era així.

La moneda serà doncs la que portarà l'espasa, i no al contrari.

Lucio Caracciolo: Penso que al final no serà ni la moneda ni l'espasa les que determinaran el futur de la nostra Unió Europea, sinó la política i, primer de tot, la cultura. A banda d'això, l'euro és una decisió política i no una necessitat econòmica.

Això em porta a la qüestió de la democràcia. Perquè, en definitiva, les dimensions espacials de l'Estat on visc són importants, però més que tot m'interessa el caràcter de les institucions. La meva por és que la Unió Europea acabi per il·legitimar les democràcies nacionals (les úniques de què disposem) sense produir una democràcia europea.

Conseqüentment, les decisions sobre el nostre futur europeu haurien de prendre's des de les democràcies nacionals i no des de les institucions comunitàries. Només així podrem superar l'esoterisme europeista i fer que Europa arrelí en els seus ciutadans, i no a qui presumeix d'interpretar millor les seves necessitats. Si per fer Europa hem de negar al ciutadà, em quedo amb el ciutadà i em desfaig d'Europa.

Euro: on és l'error?

Lucio Caracciolo: S'acaba Europa? No. Mai no ha començat. A mig segle del Tractat de Roma, estem encara en el *work in progress*. O pitjor: *in regress*. Perquè una arquitectura eternament incompleta i sense projecte, tard o d'hora tendeix a esfondrar-se.

El punt d'inflexió és l'any 1989, quan no ens trobem preparats pel compromís de la caiguda del Mur. En lloc de completar la unió política, apuntem vers una semiunió monetària i vers una "ampliació" fatigant i indefinida; amb la il·lusió, per a alguns, que l'euro incitarà a Europa a unificar-se del tot; amb la resignació implícita, per altra banda, que amb el teló d'acer caurien les raons estratègiques que havien sostingut conjuntament, en dos blocs separats però fundats l'un sobre l'altre, els europeus de l'Est i els de l'Oest, i que cap dels dos blocs no hauria pogut fer d'Europa un subjecte geopolític unitari. El final de l'Europa bipartita, així, no hauria derivat en una Europa unida, sinó en fragments d'Europa. Des de llavors, no es torna a parlar d'Estat europeu. Si es fa, és pura retòrica.

La meva tesi és que no existeix una relació seqüencial entre l'euro i Europa, entre moneda i unió política. En tot cas, al contrari: la unió monetària entre només alguns països de la Unió Europea ha contribuït a liquidar les vagues perspectives federalistes evocades per algun antic *pare*, sense produir una alternativa. Avui som menys europeus que fa vint anys. I, per tant, comptem menys en el món. Sota aquest perfil geopolític decisiu, l'euro ha fracassat.

I a més a més, els nostres dirigents polítics parlen d'Europa com si existís, i al nom l'hi afegeixen un predicat. Europa diu, Europa fa, Europa hauria de fer... ignorant que Europa, després de més de mig segle de "procés d'integració", continua sense ser un subjecte polític. Amb euro o sense euro. No n'hi ha prou amb donar-li a Obama o a Hu Jintao el número de telèfon de Herman van Rompuy perquè el truquin.

La crisi grega ha revelat el *bluff* geopolític codificat dins el Tractat de Maastricht (1992). Contràriament a tot allò que els europeistes ens havien dit al començament dels anys noranta, i potser continuen dient-nos, amb un excés de retòrica que demostra la debilitat del seu argument, l'euro no només no era i no és l'avantcambra d'Europa com a subjecte polític, sinó que n'és la negociació. Perquè no es construeix una casa comuna (la il·lusòria "unió política", però mai no definida en la seva arquitectura) partint del sostre: la moneda. És l'Estat el que encunya la moneda, i no a l'inrevés. I l'euro, no solament no porta un Estat a l'esquena, en porta massa. I cadascun d'ells lligat a les seves pròpies històries, als propis interessos, a les pròpies polítiques fiscals i de pressupostos, a la pròpia cultura de política econòmica i monetària.

Amb Maastricht ens vam aventurar a fer un salt mortal que no s'havia intentat mai en el passat. La història dirà si fou coratge o impaciència. La crònica d'aquests anys tendeix vers la segona hipòtesi. La crisi dels deutes sobirans d'alguns estats europeus (com a part d'un procés més extens que incumbeix, abans que res, la principal potència mundial, els Estats Units d'Amèrica, però també el Regne Unit, Japó i altres economies avançades) ha posat en evidència la insostenibilitat de l'esglaó que continua separant moneda i política dintre de l'Eurozona. Un esglaó cada vegada més alt i perillós.

¿Per què, a diferència d'aquella unió que sembla la lògica, s'ha volgut fer la unió monetària sense fer simultàniament la unió política i econòmica? Aquí ens ajudarà fer una breu arqueologia de l'euro. És cert que els projectes de moneda eu-

ropea ressurgeixen almenys els anys setanta, però no tindríem l'euro sense el 1989. El *clic* que ha governat l'euro ha estat la unificació alemanya, que ha tret a la llum les profundes diferències culturals, polítiques i monetàries encara no superades que separen els europeus, i que la Guerra Freda havia ocultat, sobretot a França, però també a Itàlia i a gairebé tots els països de la Comunitat Europea d'aquell moment (de manera decididament espasmòdica al Regne Unit). Han estat anys en els quals s'ha temut que l'Alemanya unificada esdevingués una potència política, econòmica i monetària tal que dominés el continent sencer. Alguns, com en el cas del president francès François Mitterrand, la senyora Margaret Thatcher, o el mateix Giulio Andreotti, temien que la unificació despertés a Alemanya antigues i mai no adormides vocacions imperials. En aquest cas, però, amb el vehicle del marc en lloc del tanc. D'aquí la idea que Alemanya hagués de pagar un preu a Europa per la seva unificació, i que aquest preu fos el seu *asset* estratègic, el Deutsche Mark, conjuntament amb el Bundesbank. El marc era la moneda europea de fet, el Bundesbank, el banc central europeu de fet.

Contra l'opinió de qui (a Itàlia, si no recordo malament, ho sostenia Andreatta) mantenia que tot plegat la millor solució per a Europa hauria estat batejar *tout court* el marc alemany com a moneda europea. Però a l'època, galopava la germanofòbia i no es va fer res.

Així doncs, nosaltres els europeus, francesos de cap, vam imposar a Alemanya cedir el marc (que la majoria dels alemanys volia conservar perquè significava benestar i una identitat nova per un poble terroritzat per la catàstrofe del nazisme) i coproduir una divisa anomenada euro. Després de moltes incertituds i mals de panxa, el canceller Helmut Kohl va acceptar, amb la idea de fons que gràcies al mercat dels capitals atret per l'euro, Alemanya hauria dirigit el desenvolupament de l'Europa centreoriental. En nom d'Europa. Com sempre, Europa i el presumpte "interès europeu" feia de tapadora dels interessos

nacionals. De fet, Alemanya no pensava tant en un euro per a tota Europa (coses de l'europeisme ingenu) com en una moneda per a l'àrea del marc: un vestit europeu per a la moneda alemanya. Per això Kohl va negociar tant escrupolosament “els criteris de Maastricht”, que no eren genèricament econòmics sinó que es referien a les polítiques pressupostàries dels estats que podien entrar dintre de l'Eurozona, començant per la relació dèficit-PIB i deute-PIB. Qui no respongués als criteris “virtuosos” típics de la praxi germànica, consolidada en la gestió de la moneda i dels comptes públics, trobaria prohibit l'accés a la via de l'euro. Una idea subsegüent ulterior era que gràcies a aquest enfocament “germànic” s'hauria pogut fer front a l'absència d'una política pressupostària negociada entre els països membres, de la qual en fos responsable una autoritat política supranacional: l'Europa que no es volia o no es podia crear.

Acceptem doncs que sorgís un Banc Central Europeu entès com a clon del Bundesbank, establert a Frankfurt no pas per casualitat, i amb una cultura de política monetària estrictament alemanya. És a dir, monomaniàca de la restricció de la inflació sota el 2%, prescindint de la conjuntura econòmica, social o política dels diferents països.

A aquesta visió alemanya de l'euro s'hi va incorporar la idea que, si Alemanya havia de pagar als altres europeus el preu de la seva por degut a la seva presumpta vocació imperial, cedint els seus dos béns públics màxims (el marc i el Banc Federal), a canvi, els altres europeus havien d'accedir a la cultura monetària alemanya. Una revenja per la germanofòbia dels altres, sota forma de clàusula d'exclusió dels països “viciosos” dels privilegis de l'euro, sense la qual Kohl no hauria pogut vendre l'euro al seu públic rebel.

Alemanya va lluitar per això i va perdre la seva batalla geopolítica i econòmica. Aquella batalla a propòsit de qui havia de tenir dret a l'euro i de qui no. Va perdre, sigui perquè els espanyols i els italians van decidir finalment que per no ser marginats respecte de l'euro haurien fet tots els sacrificis útils

per formar part del grup fundador de l'Eurozona, sigui perquè Alemanya es va revelar molt menys "virtuosa" del que havia imaginat, i també perquè mentrestant havia descobert que el fardell de la ex RDA era molt més pesat del previst.

És cert que a Berlín ningú no imaginava que el dracma pogués casar-se amb el marc per generar l'euro, i molts dubtaven de l'admissibilitat de la pesseta i de la mateixa lira. Si agafem avui els diaris alemanys o holandesos de la segona meitat dels anys noranta, quan es debatia sobre el dret d'aquest o aquell Estat d'entrar o no en l'euro, trobem els mateixos estereotips que corren de nou actualment arran de la crisi procedent de Grècia: PIGS (Portugal, Itàlia, Grècia, Espanya = porcs), Club Med i altres definicions amables de patró antropològic. Categories irracionals, però intensament arrelades a les opinions públiques i d'elit, que il·lustren el presumpte caràcter dels diversos pobles, fent ressò de les teories de Schumpeter sobre la cultura monetària com a expressió de la cultura nacional. Quinze anys després, sense dracma, ni pesseta ni lira, però amb l'euro a les mans, ens trobem encara en aquest gènere de polèmica etnomonetària. Un racisme *soft*. Menyspreant l'agermanament europeu que l'euro hauria inevitablement generat.

En la crisi actual redescobrim aquestes "categories" antigues. En concret, redescobrim la por conjuntament amb la repugnància alemanyes a l'hora d'acceptar el declivi de l'euro/marc ideal per un lligam monetari que obliga als més forts (i virtuoses) a socórrer els més dèbils (i viciosos): una unió per la transferència de la riquesa dels millors als pitjors; que indueix a les cigales a xuclar la sang de les formigues. Amb l'absència d'un poder polític legitimat capaç de produir i imposar una sola política econòmica pública per a tots els que encunyen l'euro. La famosa Europa, la de veritat.

Avui redescobrim la tara original de l'euro. I no tant pel fet que no correspongui a una àrea monetària òptima en el sentit de Mundell; en tot cas, pel fet que no estigui sostingut des d'un poder sobirà. Per això emergeix de nou l'antiga tempta-

ció alemanya de l'euro, una moneda que sigui l'expressió d'una àrea econòmica homogènia, la d'Alemanya i la del seus satèl·lits: Benelux, França (per raons sobretot geopolítiques), Àustria i potser alguns països de l'ex Est, com Eslovàquia. El gran punt d'interrogació continua sent Itàlia.

Veig, en conclusió, tres possibilitats de futur: o adaptem l'euro a la no-Europa actual, és a dir, celebrem el funeral i tractem de pilotar el pas a altres monedes sense traumes excessius (improbable), o bé adaptem aquesta no-Europa a l'euro, creant les institucions polítiques i econòmiques pel govern de l'euro, en suma, fem l'Europa de veritat (tant o més improbable). La tercera hipòtesi, i menys arriscada, és que ens resignem a gestionar aquesta crisi crònica fins que n'esclati una altra que no sigui, un cop més, una simple repetició de les precedents, sinó una commoció tal que obligui a alguns països a sortir de l'euro o bé a refundar-lo. En aquest cas, els forts cercarien de servir-se del més dèbils, encara que està per veure si ho aconseguirien. Però queda clar que es tractaria d'un trauma d'unes conseqüències inimaginables.

Enrico Letta: Crec que la nostra anàlisi hauria de partir de dos punts forts. El primer, que l'euro ha suposat un èxit superior a tota expectativa. El segon, contràriament a allò que mantens, l'euro és l'avantcambra de la unió política. I és l'única avantcambra possible. Perquè mai no es podrà arribar a la unió política, i no s'hi arribarà pel simple voluntarisme dels governs que, en aquests temes, es mouen precisament sota l'ímpetu de la urgència i la necessitat. Així va néixer l'Europa posterior a la guerra, i a través de la guerra; així va néixer l'euro després de la reunificació alemanya i la caiguda del mur de Berlín; de la mateixa manera, la unió política no pot sinó néixer de la crisi, de la gran crisi financera a causa de la qual Europa corre el perill d'implosionar precisament quan a l'escena mundial ha nascut el G2, que substitueix espectacularment el G8 i el G20.

Vet aquí una imatge molt divertida que va evocar Chris Patten. Reprement un dels símbols més típics de la Guia Michelin (que quan fa referència a un lloc especialment bonic de visitar utilitza un petit símbol acompanyat del text: “vaut le voyage”), Patten assenyalava que per a Obama, que durant aquests mesos ha viatjat arreu, Brussel·les “ne vaut pas le voyage”; val a dir que Obama ha preferit afrontar totes les cimeres possibles i imaginables amb qualsevol, sense oblidar els xinesos, en comptes d'anar a Brussel·les a trobar-se amb un enfilall de personatges, cadascú dels quals es diu representant d'Europa: que si és president de torn, que si és president del Consell, que si és president de la Comissió, que si és un alt representant de la política exterior comuna.

Per tant, és precisament davant la crisi evident d'Europa que des de l'euro pot néixer l'Europa política, perquè avui ens adonem que aquest pas és essencial i inevitable.

Voldria aprofundir respecte d'aquest punt.

Primer. L'euro ha estat un èxit, i ho ha estat més enllà de les expectatives, en primer lloc per la capacitat d'integració i d'unificació que ha demostrat. Durant aquests anys ha funcionat entre els països que l'han adoptat, i ha triomfat. Si el mecanisme d'ampliació ha arribat a setze (i amb Estònia disset) països entre els quals circula l'euro, és signe d'èxit. Durant aquest decenni la moneda europea ha viscut al mateix nivell que el dòlar. És més, ha crescut d'una manera significativa, i a molts països tercers se'ls ha ofert l'euro com a possible alternativa davant d'un món que no es vol unipolar sinó multipolar. El rol global de l'euro és una característica d'aquest món articulat. I també el valor oscil·lant de la moneda recorda les dinàmiques fisiològiques. Fins i tot l'actual devaluació pot tenir efectes beneficiosos sobre la represa de la indústria europea.

L'euro ha funcionat també tècnicament. Molts pensaven que seria molt complex fer-ho, i en canvi no ha estat així. Fins i tot el Banc Central Europeu (BCE) ha demostrat una capacitat òptima. La seva gestió durant la crisi econòmica-financera ha

estat, de molt, millor comparada amb la de la Reserva Federal. Si haguéssim de fer una comparació entre l'actuació de les dues riberes de l'Atlàntic, quant a política, guanyarien els Estats Units, però quant a moneda ho faria Europa. Vull dir que el BCE guanya a la Reserva Federal, mentre que el Govern nord-americà guanya al *Govern* europeu pel que fa a capacitat de resposta i de reactivació. I, finalment, com que la crisi té els seus propis orígens en el sistema econòmic nord-americà i no en l'europeu, no hem d'oblidar que fins que no va arribar la crisi, l'euro havia imposat dintre dels països la justa combinació entre rigor i desenvolupament. Ha mantingut sota control els comptes públics de diferents estats. El mecanisme del vincle extern ha funcionat. Itàlia és emblemàtica en aquest sentit, perquè la nostra experiència històrica a partir dels vint anys de feixisme ha fet difícil i complexa la legitimació d'un Estat fort. El vincle extern, no només ens ha permès tornar a sanejar els comptes i entrar a l'euro; ha modernitzat el nostre sistema normatiu en milers d'aspectes. Prenem com a cas les normes mediambientals. Tota la legislació italiana sobre el medi ambient deriva de l'aplicació de les directives i reglaments comunitaris. Si no forméssim part de la Unió Europea no tinc cap dubte que tindríem els mateixos tubs d'escapament que veiem als carrers de les megalòpolis del Tercer Món.

L'euro ha estat atacat durament per part de les opinions públiques i de les forces mediàtiques i polítiques que han deixat clar els efectes nefastos sobre el poder d'adquisició dels consumidors. Amb freqüència ha estat indicat com la causa de moltes preocupacions de les famílies italianes, franceses i d'altres països. Aquesta imatge ha estat un cop fort, perquè a molts estats, com l'italià, el pas del *change over* ha estat gestionat pel Govern respectiu d'una manera superficial i negligent, sense mantenir l'obligació de la doble indicació de preus durant un període considerablement llarg de temps, fet que molt probablement hauria disminuït l'empenta especulativa.

Tots aquests fets en conjunt em fan pensar i dir que l'euro, en el decenni que tenim a les espatlles, ha estat un èxit, potser

la realització més gran d'Europa. Segurament l'euro evidencia al món una unitat major de la realment existent, i ja que en el món, en la política i en la societat, els símbols compten, vinc a dir que la moneda comuna ha estat en certa manera el substitut de l'exèrcit: en lloc de l'exèrcit europeu, avui tenim l'euro, símbol de la capacitat de representació i d'identificació. Un tòtem, precisament, entorn al qual els europeus es poden sentir com a tals.

Segon. L'euro és l'avantcambra de la unió política futura perquè, respecte de la crisi, fa evident quins són els termes de la qüestió: o s'abandona la moneda única i es torna a la moneda nacional, i per tant als estats membres individuals, fent de la Unió Europea una àrea de lliure canvi (i, consegüentment, reculant respecte a moltes conquestes d'aquests anys), o bé tirem endavant. Però anar endavant vol dir que avui ens confrontem a aquesta única alternativa només perquè existeix l'euro. Si l'euro no hi fos, no ens trobaríem davant d'aquesta decisió.

L'agenda que veu avui com a prioritat la necessitat d'avançar unes passes sobre la unió econòmica i política segurament seria diferent, perquè cada Govern té al davant tota la seva opinió pública, que és també el seu electorat. Ho hem vist amb els dramàtics titubejos de la cancellera alemanya. Hi ha una diferència abismal entre allò que varem veure fa quinze, vint anys, quan l'electorat i l'opinió pública alemanya, tant llavors com avui, imploraven prudència, però la capacitat de direcció i el lideratge del canceller d'aquell moment, Helmut Kohl, va modificar els fets de la història. La prudència de la cancellera actual, en canvi, ha causat els efectes oposats.

Pel que fa a les opinions públiques desorientades i despiastades, per a elles són molt més importants les imatges de Grècia, com també les notícies del clima d'austeritat inèdit als altres països europeus, que els discursos dels professors o acadèmics, o també els raonaments abstractes dels banquers i líders polítics. Aquelles imatges demostren que participar en una moneda important, conjuntament amb els avantatges que ofe-

reix, requereix també un rigor en els comportaments; és com formar part del condomini d'un palau dins del qual hi ha unes normes, es gaudeix dels béns comuns, però cal també respectar les normes, si no, saltaria tot. I el risc de ser expulsat del palau i de ser abandonat al carrer és evident. Els grecs ho han viscut en pròpia pell, i correm el perill de reviure-ho en la pell d'altres, perquè en aquesta fase tots estem en escac.

Em sembla que la nostra conversa ha de partir d'un aclariment o d'una discussió dialèctica precisament sobre aquests punts.

Lucio Caracciolo: M'afegeixo encantat a la teva proposta. Pel que fa al primer punt, hi estic d'acord. L'esdeveniment tècnic de l'euro ha anat més enllà de moltes expectatives. Recordo que quan va néixer l'euro molts comentaristes i economistes autoritzats van preveure el seu enfonsament imminent. Recordo la broma d'un conegut sociòleg alemany: “gardeu encara el motllo de la lira perquè l'haureu de fer servir aviat”. Entre els indicis de l'èxit “tècnic” que no has esmentat, i que em sembla important apuntar, es troba el fet que l'euro, en certa mesura, ha esdevingut una moneda internacional de reserva. La dada interessant, que confirma que molt sovint en aquests projectes domina l'heterogènesi dels fins, és la idea que la divisa de reserva no era en absolut alemanya. Mentre que era segurament (ara ja no, crec) l'espantaocells dels nord-americans, que veien en l'euro una amenaça a l'hegemonia global del dòlar. Els Estats Units van fer tot el possible per sabotejar-lo durant la seva gestació. Van fer saber als aliats europeus que no estaven del tot convençuts del projecte. I van donar suport a aquells que en els diversos països europeus eren contraris a l'euro. Però aquest èxit relatiu de la moneda no ha produït una major integració europea. I ara m'apropro al teu segon punt.

L'argument principal de l'europèisme clàssic preveu el pas gradual des de la unió econòmica, i per tant del mercat únic, fins a la moneda única. I d'aquí anem cap a una cosa im-

precisa anomenada “unitat política”, perquè el terme Estat fa por. Exactament el que no ha succeït.

Sempre m'he preguntat com seria possible confiar en aquest curiós determinisme paramarxista que estableix que l'estructura econòmica produeix la superestructura política. I, sobretot, com és possible que encara es parli d'Europa sense voler fer-la? Em temo que la resposta és simple: avui no existeix una idea compartida d'Europa, però tots tenen por d'esmentar la paraula *bluff*. Els nostres líders no ho volen admetre, perquè en el fons les no-idees tenen una inèrcia pròpia, especialment quan es materialitzen en estructures formidables i en carreres envejables. Que siguin autoreferencials interessa menys.

La paradoxa és que, almenys, fins fa un temps, a molts països europeus existia una opinió pública oberta a Europa. A qualsevol Estat europeu, federal o confederal. En tot cas eren els líders els qui no hi creien, o que hi creien només en els discursos dels diumenges. I això des que va començar l'empresa comunitària. És l'arrel economicista i elitista (antidemocràtica, per tant) la que va alimentar la idea d'Europa de la segona postguerra, almenys fins el 1989. I que produeix el seu últim “visca” amb l'euro. Una Europa *per*, no *amb*, els europeus, elaborada amb un club d'immillorables en els seus inaccessibles laboratoris.

Aquell europeisme es considerava fill d'una filosofia de la història que hauria produït Europa per subrogació tecnocràtica i no per efecte d'una elecció política debatuda i compartida, considerada impossible. Un intent titànic que mereixeria una anàlisi oberta i elaborada, en lloc de l'emascament que encara avui l'encobreix. Per tant un horitzó que, abstret de les dinàmiques històriques, conté *in nuce* les premisses de la seva condició irrealitzable. O millor, de la producció de tota la resta, de les institucions comunitàries regulades pel tractat internacional que conviuen, cada cop més subordinades, amb els estats que haurien hagut de superar i que en canvi aquests tendeixen cada cop més a dominar-les. L'oposat a l'ideal europeu “pur”,

entès com a sobirania que es legitima en si mateixa i per si mateixa. Aquesta és l'essència de l'europeisme com l'hem conegut fins ara i que sobreviu a la seva mort cerebral, que es va produir parint l'euro sense Europa. La fallida d'aquell ideal revolucionari (un veritable i autèntic assalt al cel, denominat Europa) ha afavorit el procés de desintegració europea que s'ha tornat més visible des de la crisi grega, però actiu fa almenys vint anys. És a dir, des que no hem aconseguit posar-nos d'acord respecte a com respondre als reptes geopolítics i culturals de la postguerra freda. I hem pensat subrogar un projecte geopolític amb una moneda. Que després hauria hagut de produir el projecte.

Amb ocasió del vintè aniversari de la caiguda del mur, Carlo Azeglio Ciampi ha admès amb lucidesa la mort de l'europeisme del qual ell ha estat un dels heralds més apassionats: “Darrere d'aquelles pedres que queien (...) es pot destacar amargament que s'ha acabat per trencar el somni dels Estats Units d'Europa. Per a qui, com jo mateix, ha anhelat sempre una Europa que es confrontés i es comparés amb Amèrica, que tingués els mateixos poders, una clara sobirania dominant sobre les nacions particulars, cal prendre nota que la caiguda d'aquell mur ha significat el final de l'ideal europeista unitari”.

No solament l'europeisme unitari està acabat, sinó que aquella estrella apagada ha produït un foc d'artifici del pseudo-europeisme, és a dir, dels “europeismes instrumentals”, on la invocació d'Europa serveix només als interessos nacionals o subnacionals específics. Quan no corporatius o fins i tot privats. Un pretès europeisme que no produeix Europa és, de fet, un antieuropeisme.

L'impacte de l'europeisme-zombi amb els reptes geopolítics i culturals concrets dins dels diferents contextos i històries europees (perquè no n'hi ha una, sinó moltes històries europees, o almenys moltes idees d'una història que cada europeu concep a la seva manera) ha reanimat l'aquelarre dels nacionalismes, dels regionalismes, dels particularismes. Sense cap

direcció europea. Tant és així que, seixanta anys després del desembarcament de Normandia, han estat una vegada més els nord-americans els qui han explicat als europeus (o millor, Obama a Merkel) què s'havia de fer per evitar que l'incendi grec es propagués per la resta d'Europa i del món. Sense la pressió d'Obama, en la cimera europea del 9 de maig de 2010, la cancellera alemanya probablement no hauria convençut al recalcitrant Bundesbank (el president del qual podria aviat esdevenir president del BCE), d'acceptar el principi revolucionari d'un BCE que, estant fins i tot dins del mercat secundari, prometi menjar-se els bons de l'estat dels països més problemàtics en nom de la salvació de la nostra moneda.

Però torno al punt: la lògica paradoxal de l'europèisme. Ara hi ha diverses anàlisis, bastant fonamentades, que veuen dins l'europèisme la màscara que els estats nacionals utilitzen des de fa més de mig segle per protegir millor els respectius interessos i el que queda de la seva mateixa sobirania. I fins aquí res de sorprenent, per a qui no visqui enfilat a un arbre.

En canvi, trobo extraordinàriament fascinant i original el raonament de l'europèisme "alt". El d'aquells que, tanmateix, segueixen creient-hi realment, o que com a mínim no saben renunciar a creure-hi. Aquests, més que a polítics i pensadors respectables, em recorden a Tertulià: *credo quia absurdum*. És una fe. Una fe, al meu parer paradoxal, en les virtuts salvadores de les crisis. La tesi: hem de trobar-nos molt malament per esdevenir bons. Quants més mecanismes imperfectes construïm (l'euro sense Europa), més ens obligarem a perfeccionar-los. Això pot portar la desconfiança dels ciutadans europeus envers els seus electes, presents o futurs.

Li va bé patir a Europa? No ho comparteixo. Confesso que no sóc objectiu amb la meua anàlisi, perquè penso que el cilici segueix sent una forma de perversió en comptes d'un vehicle de perfeccionament. Així doncs, no em convenç la teoria de l'europèisme clàssic, fundada sota l'esperança de l'efecte maièutic de les crisis.

Tu mateix has esmentat l'exemple de la Segona Guerra Mundial o de l'actual crisi econòmica. Que la creixent consciència del dèficit polític d'Europa produïda per la crisi de l'euro estaria destinada a produir més Europa. Em sembla una idea catastròfica. En el sentit tècnic.

Per a mi les catàstrofes són catàstrofes, les crisis, crisis. I no estic en absolut segur que em millorin o ens millorin. I menys que facin Europa. En tot cas, és durant les crisis quan emergeixen les nostres pitjors cares: horrors col·lectius potser rescatats per l'heroisme d'uns quants; egoïsmes, desconfiances, entossudiments, temptacions de descarregar sobre els més dèbils els problemes dels forts (i viceversa). En qualsevol cas, fins i tot si la teoria de la catàstrofe pogués un dia molt llunyà revelar-se correcta i, per tant, produir de veritat Europa, preferiria no arriscar l'experiment. Invoco el principi de precaució.

A aquest principi general de l'europèisme clàssic, el nostre hi afegim un preciós codicil: el vincle extern. Tu n'has fet els elogis. Jo no hi arribo. És més, el considero el defecte nacional. Un reflex perillós perquè està fundat sobre la desconfiança radical en nosaltres mateixos, en Itàlia i en els italians. Però si no som capaços de governar-nos sols, en quin sentit serem una república i una democràcia?

Si no confiem en nosaltres mateixos, per força hem de buscar qualsevol subjecte extern que tingui temps per perdre amb Itàlia, per "heterodirigir-la".

Així va ser durant la Guerra Freda, amb els Estats Units en el pla estratègic i amb la Comunitat Europea (molt menys) en el pla econòmic, però sobretot com a horitzó ideal. Però si tenim aquesta idea de nosaltres mateixos, ¿com ens pot sorprendre el fet que després els alemanys ens afegixin al grup dels Porks (PIGS) o els francesos, que ens miren per sobre l'espatlla, ens recordin la diferència de legitimitat i eficiència entre el seu Estat i el nostre?

Ens volem posar en una condició d'inferioritat que no ens permet ser percebuts com a iguals per part de qui es considera

en el cor del projecte europeu. Això fa paradoxal el nostre europeisme, perquè es trobarà més disposat quant més greu sigui la desconfiança en nosaltres mateixos. És exactament el contrari de la idea d'Europa dels països més forts: Europa com a multiplicadora de la pròpia potència, no com a compensació de la pròpia impotència.

El vincle extern és la declaració de la no europeïtat d'Itàlia.

En l'aspecte pràctic, si el vincle extern ha pogut produir algun resultat útil, forçant els sacrificis necessaris per no ser exclosos de la primera onada de l'euro, avui em sembla que aquest ha exhaurit la seva funció. En aquest clima de desencís de l'opinió pública respecte a les idees europeïstes i de manca d'un projecte europeu, proposar com a exemple un impost sobre Europa en nom d'Europa em sembla vel·leïtós.

Si Itàlia vol tenir un paper rellevant a Europa en els pròxims anys, en primer lloc, haurà d'ocupar-se de si mateixa, recuperar una idea prou forta d'unitat nacional. No podem pensar que Itàlia sigui subrogada, o fins i tot sublimada, d'una Europa que avui no hi és i dels estats *partner* que tenen prou problemes propis com per ocupar-se també dels nostres.

Malauradament no em sembla que al nostre país hi hagi prou consciència d'aquest fet. Seguim reproduint aquest Estat de minoria geopolítica i psicològica, esperant sempre que una mare Europa o una mare Amèrica, qualsevol, ens salvi de nosaltres mateixos.

Com s'hi pot posar remei? En primer lloc, tornant a ser interessants per a nosaltres mateixos. Hem de redescobrir les raons per les quals necessitem un Estat que no sigui simplement la suma algebraica dels seus components funcionals. Hi ha una avantatge comuna pel fet de pertànyer a l'edifici Itàlia. Però no podem donar-la per descomptada, creient que podem obtenir-la amb la retòrica i l'aparell militar. O contemplar l'anomenat federalisme. En un país on eficiència i legitimitat de l'Estat no són només històricament deficitaris sinó decreixents, parlar de federalisme significa treballar pel desmantellament del poc de què disposem

en les institucions comunes. Significa produir un *patchwork* de regions semiindependents molt diferents entre elles, amb perfil propi, que haurien de ser mantingudes en conjunt miraculosament per un centre cada cop més deslegítimat. I com l'europeisme, el federalisme a la italiana no manifesta un projecte. No vol manifestar-lo per no haver de confrontar-se amb un paradigma.

La paradoxa és que en lloc d'utilitzar l'embranchida europea per construir una Itàlia que se sostingui en peu amb cames pròpies i doni, com a tal, una contribució pròpia a la construcció d'Europa, amb el mite del vincle extern hem contribuït a desconstruir el poc que queda del nostre Estat democràtic.

Enrico Letta: L'esdeveniment grec és indicatiu del fet que Europa es troba davant d'una cruïlla, i així ja no pot tirar endavant. Perquè a Grècia, allò que de veritat és clamorós no són tant les protestes al carrer i les dificultats actuals, com la incapacitat (sigui per manca de voluntat política, o per absència de normes) del guardià europeu d'haver emprès l'acció de prevenció justa per tal que la classe política grega no portés a terme les vileses que ha complert. Em refereixo sobretot a la Comissió. Aquest és el punt essencial: ¿com és possible (avui ho diu tothom, però és l'èxit d'un procés que ve donant-se en els últims tres o quatre anys) que a un país amb la nostra mateixa moneda i que es deixa cremar la pròpia casa, cremant així tot el condomini, se li hagi permès augmentar el sou dels funcionaris públics un 30%, com ha succeït en els últims anys abans de cada celebració electoral? He esmentat només un cas petit, sobre el qual no em consta que hagués vingut de Brussel·les la voluntat d'intervenir-hi per aturar el que estava succeïnt. O també, ¿com podem imaginar el fet que un país hagi pogut trampejar amb els comptes i transmetre xifres errònies a Brussel·les? ¿És imaginable que Brussel·les "s'empassi" aquests comptes i no pugui bloquejar aquesta deriva?

Aquí, segons el meu punt de vista, sorgeix una qüestió fonamental, és a dir: com que el condomini és comú, senzi-

llament no és admissible que cadascú sigui patró a casa seva sense que hi hagi una capacitat de gestió comuna.

Això que ha succeït a Grècia és la demostració que, en pocs anys, aquest país ha pogut dilapidar els seus recursos públics sense que Brussel·les hagi trobat motius per intervenir-hi. Els efectes han estat dramàtics per a cadascun de nosaltres. És evident que Europa no pot anar endavant d'aquesta manera, perquè els instruments polítics que té a la seva disposició no són suficients i la tecnocràcia no disposa de les condicions per fornir-los. Situacions com la de Grècia es podien haver produït quan no teníem la mateixa moneda, però avui, amb una moneda comuna, el virus i el contagi ens arriba directament a nosaltres.

Per això crec que aquest esdeveniment obliga a fer un salt endavant. Quant a les consideracions de tipus ètnic, genètic i semblants, m'agradaria observar que, per exemple, entre una persona de Trento i una de Calàbria, les diferències són profundes. Crec que fins i tot nosaltres, els italians, que estem acostumats a diferències tan fortes, podríem ser el paradigma d'allò que significa conviure dintre d'una única entitat federal. En aquest sentit, perquè no hem de crear una unió federal d'àmbit europeu, sabent que dintre d'aquesta unió hem fet conviure Trento, Càller, Santa Maria di Leuda, Trapani... Aquests són punts de confins diversos i llunyans, llocs on tots han d'escollir si votar a Berlusconi o Prodi, Berlusconi o Veltroni, o demà, Fini o Bersani. A Itàlia, qui viu a Varese, té el doble de renda per càpita d'aquell que viu a Calàbria, i aquests són dos dels punts de la mitjana més alta i la mitjana més baixa que existeixen a Europa. És cert que hi ha puntes més altes i més baixes, però no existeixen altres països europeus on la distància sigui tan marcada com la que mostra Itàlia. Si la vivim nosaltres, per què no la pot viure Europa? Em refereixo a què Grècia i Alemanya són antitètiques, i justament per això crec que seria necessària una capacitat d'orientació política central amb les condicions d'obligar cadascú a seguir les normes, sabent que la seva infracció pot ocasionar catàstrofes.

Recordes els francesos i els alemanys durant els primers anys del 2000? ¿Recordes també la nit del 24 de novembre del 2003, quan la presidència italiana de la UE va alliberar francesos i alemanys de les sancions per excés de dèficit que la Comissió hauria hagut d'imposar-los?

Lucio Caracciolo: Segons tu, no era just? Per imaginar a Itàlia sancionant a França i a Alemanya en nom d'Europa és necessari haver pres una certa dosi d'al·lucinògens.

Enrico Letta: Crec que una part de la crisi d'avui és potser filla d'aquella decisió. Perquè aquella decisió va minar la credibilitat del pacte d'estabilitat europeu que, des d'aquell moment, ja no va ser mai més el mateix. Una vegada s'havia entès que aquell pacte podia ser vàlid per a Grècia o Portugal, però en canvi no per a França i Alemanya, llavors Grècia es va considerar lliure de no aplicar-lo.

Lucio Caracciolo: Vols dir que algú no s'ha pres seriosament el pacte d'estabilitat, obligatori i equivalent al mateix nivell pels luxemburguesos, grecs, italians i alemanys?

Enrico Letta: Sí. Perquè si fins llavors Grècia s'havia mantingut mitjanament virtuosa, des d'aquell moment es va sentir desvinculada, sostenint que aquelles normes havien deixat d'existir. Part de la crisi, per tant, neix amb les actituds de francesos i alemanys, com també amb la decisió de la presidència italiana, que va ser profundament errònia. Dit això, no tinc cap dubte que hi ha qüestions genètiques, diferències de diversos gèneres, però crec que poden conviure absolutament, i amb més raó avui que tots estem més acostumats a la complexitat. Vivim en un món articulat i horitzontal, també a través de la Xarxa, en el qual estem aprenent a fer conviure diferències i multipolaritats. I jo crec que tot això tranquil·lament pot conviure dins d'una entitat federal europea capaç de reforçar la

seva dimensió unitària. No crec que sigui quelcom ineluctable; no és la paraula justa, crec que la paraula justa és “missió”, la missió d'Europa al món.

¿Volem que continuï el declivi dels nostres estats, que durant segles han dominat el món quan aquest estava dividit entre francesos, britànics o espanyols? Avui podem decidir si tirar endavant aquest declivi, i fer durar encara una mica més una situació de poder relatiu i d'influència, o per contra podem crear-nos una raó pròpia (i jo crec que una classe dirigent madura crearà una raó pròpia) i reactivar-nos mitjançant l'única modalitat possible: Europa. Perquè davant la Xina, l'Índia i els Estats Units, l'única dimensió possible per a nosaltres és l'europea, que ens permet mantenir identitat i costums, i sublimar-les dins d'una tradició, l'única que ens permetrà ser al món amb veu per ser-hi. Altrament cada país tindrà una veu cada vegada més feble. Nosaltres, els italians, tenim alguna cosa que ningú tocarà mai: l'arqueologia, la lírica, alguna punta d'excel·lència en la indústria... però després d'això, cada cop més, correm el perill d'entrar en declivi. Europa, i el fet de viure dins d'aquesta dimensió precisa, ens permet aturar aquest declivi.

Lucio Caracciolo: Crec que seria just dir una paraula en defensa de Brussel·les. És massa fàcil disparar contra la Comissió. No entro en això. Mentrestant, recordem què és aquesta Comissió: un organisme pletòric integrat per polítics, no de primera línia, sovint presidit per un ex líder d'un país no decisiu, escollit pels líders nacionals en el poder. Els comissaris no són ni electes ni filòsofs. Els líders que els escullen els tracten de secretaris tècnics, de funcionaris. ¿I volem carregar-los amb les culpes d'allò que no funciona a la Unió Europea?

Ara, en el cas grec és evident que la Comissió té la seva culpa, perquè ha avalat els pressupostos trucats de la Grècia de Kostas Karamanlis (i no només aquests). Però els comptes públics no són de marbre, no pas més del que ho són els pressupostos de les empreses privades. La diferència es troba entre

els trucs indecents i els ajustaments acceptables, no entre el Bé i el Mal. *Est modus in rebus*, un llatinisme que els grecs han oblidat.

Seria interessant analitzar com funcionen els mecanismes estadístics dintre de la Unió Europea. Eurostat, en realitat, és el receptor, amb algunes correccions, de les dades produïdes als instituts d'estadística nacional, els quals alguns són efectivament independents i rigorosos, com l'Istat, i altres molt menys. ¿Com es poden obtenir magnituds homogènies de la cultura estadística, tècnica i d'entrades de dades polítiques d'un univers de vint-i-set? Em resulta difícil d'entendre.

A més a més, Grècia, ho sabem tots, té una economia d'un volum modest. El sector més punter, el de la marina, és de fet *offshore*. Els èmuls d'Onassis porten els diners a l'exterior, compren apartaments de luxe a Londres o a Nova York. No paguen impostos: a Grècia només sis ciutadans sobre onze milions aproximadament han declarat més d'un milió d'euros al fisc. El perill és fer d'aquesta crítica justa un argument ètnic. Un racisme a penes emmascarat.

Aquesta, tal vegada, és la pitjor de les derives de la tecnocràcia que, tendint a desprestigiar la política, fa créixer els estereotips culturals. Com si existissin països genèticament dedicats a gastar i a expandir-se, i altres països constitutivament dedicats a la virtut. A cada estereotip, com a cada llegenda, hi ha una base de veritat. Fer-ne, però, la norma inalterable, el destí d'un poble, és el final de la política.

En el cas de l'euro, concebre, com han fet i tendeixen a fer de nou els alemanys, un Euronucli dels països automàticament virtuoses, és una manera antipolítica de raonar. Una mena d'etnomonetarisme. Deixant de banda, com recordaves, que la mateixa Alemanya, més enllà naturalment de França, s'ha apartat alegrement de les presumptes virtuts i de les regles escrites en més d'una ocasió. I oblidant-nos que els altres països europeus han pagat un preu molt alt per la unificació alemanya, contribuint a l'esforç de Berlín dirigit a omplir el forat negre de

la RDA amb enormes transferències financeres, amb resultats, d'altra banda, discutibles. I, desgraciadament, aquest etnomonetarisme encaixa amb tendències anàlogues dintre dels Estats Membres. Penso, en primer lloc, en Bèlgica, però també en Itàlia, en la propaganda de la Lliga sobre la impossibilitat de conciliar el Nord i el Sud.

Enrico Letta: Crec que el sentit de la crisi ve donat justament pel fet que els últims mesos han presenciat el protagonisme de dues institucions que tenen seus a l'altra banda de l'Atlàntic. El Govern dels Estats Units i el Fons Monetari Internacional, ambdós amb seu a Washington, han tingut un protagonisme extraordinari. Mirant els resultats, finalment han jugat també un paper positiu, però (òbviamment raono com a europeu) dic que això és un *vulnus*. És la demostració, el senyal del fet que, o fem un pas endavant o no serem mai una potència. Em costa d'imaginar que si una crisi com la grega s'hagués verificat a una altra part del món, o al mateix continent nord-americà, hauria estat Brussel·les l'encarregada de resoldre el problema. I aquest és un punt clau de la nostra vicissitud. Europa ha de ser ambiciosa. Si Europa no és ambiciosa, no és. L'Europa tímida amb objectius dictats per l'agenda domèstica, requereix l'arribada de l'ajut extern, siguin els boines verds o l'equip del Fons Monetari. Després d'això hi ha diverses contraduccions.

Bona part del Fons Monetari està pagat pels europeus, està dirigit per un europeu, per tant, de fet, és una institució en la qual Europa juga un paper fonamental. Però, insisteixo, els símbols compten. Per exemple, en relació amb la seu, a l'Estatut del Fons Monetari està escrit que la seu serà al país que tingui la quota percentual més alta del capital del Fons. Per tant, el Fons no té seu ni a Brussel·les, ni a París o Luxemburg, precisament perquè les quotes europees es divideixen entre els països. I, en canvi, seria un gest de forta ambició unir les quotes europees i aspirar a desplaçar la seu del Fons Monetari a Europa. A això hi afegim la humiliació que ha representat per a Europa la in-

tervenció d'Obama sobre Merkel, però jo hi afegiria que ho ha estat també per a Alemanya. Ha hagut d'intervenir el "president del món" per convèncer la cancelleria de la necessitat de desbloquejar l'acord respecte del paquet d'ajuts a Grècia.

Crec que aquí es troba tot el sentit de la crisi. D'una crisi de consciència i d'ambicions. Aquí es troba també el sentit de la nostra reflexió, perquè nosaltres podríem anar tirant així, però els últims esdeveniments demostren que hem arribat a un moment decisiu i estem obligats a donar un pas endavant o un pas enrere. Jo voldria que féssim un pas endavant, òbviament. Però tinc la impressió que la situació ja no és governable, perquè s'ha arribat a un nivell tal de complexitat i d'integració, que un *statu quo* gestionat de manera tan barroera com ho estan fent les institucions europees (o ho han estat fent durant els últims mesos) és insostenible. És cert, després hi ha el penediment dels últims temps, però el judici global és fatigós. Fins i tot des del punt de vista polític.

La Comissió Europea, amb l'explosió de la crisi del 2008-2009, està substancialment enfonsada. La pilota l'ha agafat el Govern, inicialment amb bons resultats. La presidència francesa de la segona meitat del 2008 va saber afrontar la crisi: en canvi, la Comissió s'ha enfonsat. Després que, com a premi, va sortir confirmat el president d'aquella Comissió, va mostrar-se el símptoma exacte que la institució comunitària, quant més feble, més premiada seria pels governs. Governos que llavors no han disposat de les condicions d'entomar les seves responsabilitats, de prendre les seves decisions. I aquí radica el sentit profund de la crisi en la qual ens trobem i que se superarà només amb un gran pas endavant.

Lucio Caracciolo: Sí, ha estat una humiliació, estic d'acord. El terme "humiliació" l'ha fet servir públicament el president del Banc Central Europeu, Jean-Claude Trichet, quan s'ha hagut de recórrer al Fons Monetari Internacional, per tant també als Estats Units, per salvar l'euro de la tempesta grega.

Això ens dóna la mesura de les nostres ambicions. Estic d'acord amb tu que no podem gestionar l'*statu quo*. Aquest mai no és estàtic. I ara menys que mai. Si no donem impuls a les ambicions europees, correm el risc de no disposar de la massa crítica suficient per afrontar les crisis que es veuen venir. I aquesta vegada la mare Amèrica no ens salvarà. Té altres coses en què pensar.

Podrem evitar el G2?

Enrico Letta: La crisi facilita la recerca d'una solució política; porta una empenta formidable per fer allò que en èpoques normals no hauríem estat en condicions de fer.

Aquesta afirmació en preludia una altra d'immediatament conseqüent, i és que totes aquestes coses caldria haver-les fet sense la crisi. Crec, però, que cal prendre nota d'allò ineludible. Estem parlant d'un procés únic en la història. No es tracta de dos països que es fusionen, d'un Estat federal que neix per adquisicions successives, ni d'un Estat unitari que es federalitza. Estem parlant d'un procés totalment diferent que en la característica antropològica veu el seu component essencial. Parlem d'estats acostumats a ser grans països del món, estats que durant segles han dominat el món, estats que s'han repartit el món. Si agafem el mapa de les colonitzacions dels segles passats, veiem que el món estava dividit entre espanyols, portuguesos, britànics, belgues i holandesos; una mica menys entre italians i alemanys. Aquesta història ha arribat fins al segle XIX. Hem denominat "mundials" a dues guerres europees, i la mateixa paraula ens diu que el món era eurocèntric. En els mateixos mapes geogràfics Europa es trobava al centre. El canvi dins la història del món esdevé a cavall d'aquest segle i representa un trastorn total. L'arribada de la Xina, l'Índia, el Brasil o Rússia, ho modifica tot: els límits del món, els pesos demogràfics, les característiques dels mercats mundials, el comerç internacional. I l'acceleració del progrés tecnològic, que en termes in-

formatius permet la integració de tothom, fa que aquest procés s'acceleri encara més.

Per a cada país europeu és vàlid allò que nosaltres podríem definir com a paradigma italià: allò d'un país que arriba a la fi del segle XX com a "país gran en un món petit" i es troba de nou al segle XXI com a "país mitjà en un món gran". Érem un país gran en un món petit perquè el món dins del qual nosaltres, els italians, érem una gran potència, estava constituït per Amèrica del Nord, Europa occidental, Japó, Corea del Sud, Austràlia i poc més. Dins d'aquest món nosaltres érem una gran potència, tan gran (hem arribat a ser la cinquena potència industrial) que hem estat entre els països fundadors de la Comunitat Europea i hem format part del G7. Després, de cop, el món ha canviat.

En quinze o vint anys el món s'ha triplicat: a l'Europa occidental se li ha afegit l'oriental, a l'Europa clàssica i reunificada se li ha afegit Rússia, Turquia; després han arribat la Xina i l'Índia, l'Amèrica Llatina, amb l'èxit extraordinari del Brasil. Dintre d'aquest canvi, les nostres dimensions, demogràficament i geogràficament, s'han mantingut iguals, i Itàlia ha passat de ser un país gran en un món petit a un país mitjà en un món gran. Tot i que la nostra capacitat de produir riquesa continua sent molt important.

En aquesta dimensió completament transformada, també es pot fer el mateix raonament en termes no massa diferents per a altres països europeus, com França, o la mateixa Alemanya, o Espanya, cadascun òbviament amb les seves peculiaritats. França i el Regne Unit tenen l'opció nuclear i l'*status* conferit per la presència al Consell de Seguretat de les Nacions Unides com a membres permanents. Alemanya, amb la reunificació, ha augmentat la seva dimensió geogràfica i demogràfica; de fet, fins i tot es troba un petit esglaó més amunt. Tots sabem que si dintre de cinc anys, per tant no en el segle vinent, redactem la classificació del G7 del 2015, veurem Alemanya presumiblement en el setè lloc com a primer país europeu. Els altres països europeus

anirien tots després. Com que el G7 va ser constituït sobre la base objectiva del PIB, és a dir, sobre la capacitat de produir riquesa, i Itàlia va poder entrar-hi gràcies a això (perquè teníem els títols per ocupar el sisè o el setè lloc), no és estrany que avui estiguem tots començant a inventar-nos modalitats de càlcul diferents per definir una gran potència, em refereixo al debat sobre la fi del PIB o a la comissió de Sarkozy, de la qual han format part grans economistes com Joseph Stiglitz, Amartya Sen i Jean-Paul Fitoussi. Conjuntament amb un esforç genuï de modernització de la ciència econòmica, s'adverteix clarament un intent europeu de trobar altres indicadors estadístics que permetin mantenir el lideratge perdut. Perquè quant al PIB, nosaltres acabarem en la sèrie B. En la sèrie A hi anirien, precisament, els BRIC (Brasil, Rússia, l'Índia i la Xina).

Aquest tema del canvi, del gran canvi, del fet de ser avui un país mitjà en un món gran, com en el cas dels altres països europeus, ens obliga a mirar la realitat de cara. Ens obliga a dir que si volem evitar el G2, l'única opció és que sigui el G3, perquè ja està demostrat que el G20 no té les condicions de substituir completament la força, fins i tot simbòlicament, que en els decennis passats tingueren el G7 i el G8. El G20, després d'una arrancada molt forta, avui marca el pas, probablement perquè té una identitat indefinida amb uns límits molt poc precisos. Recordo haver escoltat a Oslo al primer ministre noruec, Jens Stoltenberg, que, argumentat amb fermesa, es preguntava perquè Noruega havia estat precisament expulsada del G20 (ja que el número 20 havia estat escollit de manera totalment arbitrària, donat que als 20 se'ls hi havia afegit per via informal Espanya i els Països Baixos, que estadísticament són els països 21 i 22 del rànquing, mentre que Noruega és el 23). El G7, en canvi, quedava clarament emmarcat dins dels seus límits i no era modificable.

El tema de fons és que el món del futur probablement serà el món del G2 o, com a opció, del G3, si gaudim de les condicions de construir el pol europeu. Aquest raonament sobre la

pèrdua de velocitat dels estats europeus individuals és objectiu. N'hi ha múltiples indicis, des de la quota del comerç mundial fins al pes de la universitat dins el rànquing mundial o la utilització de les llengües. El tema de fons és que aquesta disminució de velocitat de cadascun dels estats europeus, en un món que només fa seixanta anys anomenava mundial a la guerra europea, es pot recuperar precisament mitjançant un creixement del pol europeu.

Avui, les opinions públiques, amb el pas del temps i els canvis generacionals, es troben cada vegada més en condicions d'assumir i viure tots aquests canvis de manera no tan dramàtica, perquè les noves generacions estan acostumades a viatjar, a integrar-se dins la dimensió europea, a parlar anglès, a viure en condicions diferents a les de les generacions precedents, segurament més hostils davant formes d'integració que corren el perill de descolorir les identitats nacionals. Al meu parer, quant més temps passa, més es facilita el creixement de la identitat europea i de la integració.

La qüestió global, però, és molt clara. Els lideratges polítics de cada país europeu, sense l'estrès i l'impuls que precisament poden aparèixer durant les crisis, no tenen l'estímul per posar definitivament les qüestions importants sobre la taula de les decisions. Europa ha nascut mitjançant la guerra, sense la guerra probablement Europa no hagués existit. Hem d'adonar-nos de que la crisi econòmica ha portat una pèrdua de riquesa comparable a aquelles que resulten d'un conflicte. La relació entre crisi i salt endavant és complexa, però és allò que em fa dir que aquest és el moment de realitzar el gran pas vers una integració europea ulterior. Si no aprofitem la crisi, estem perdent una gran oportunitat. Ens ho diuen les terribles imatges de Grècia, les dificultats de cada país membre i, sobretot, el fet que tots els líders polítics europeus demanen avui un vincle extern per imposar als electorats, corporacions i cossos intermedis reticents, les decisions necessàries que ningú té la força d'imposar autònomament.

Lucio Caracciolo: Ja ho he dit i ho repeteixo: si per fer Europa cal una catàstrofe, jo em quedo amb aquesta no-Europa. I de totes maneres, la idea que calgui una altra crisi, fins i tot una altra guerra mundial per produir la unitat política europea, em sembla una proposta difícil de vendre o de fer digerir a les nostres opinions públiques.

En canvi, estic d'acord amb la necessitat de projectar Europa sobre el fons de les formidables mutacions geopolítiques i geoeconòmiques de la dinàmica mundial. Al contrari del que ha tendit a fer l'uropeisme clàssic o el paneuropeisme de les institucions comunitàries, obstinades a contemplar-se el melic com a centre del món. Molt d'acord, per tant, amb el G3, només que no se'n veu l'empremta. I això ens trasllada al tabú fonamental: la manca d'una idea compartida, d'un projecte comú que desemboqui, tard o d'hora, en un subjecte geopolític digne d'anomenar-se Europa.

Quan parlem d'Europa, no sabem ben bé de què estem parlant. Com a mínim hi ha tantes europes com europeus. La premissa paradoxal de l'uropeisme era més aviat la d'evitar aquest problema, per donar-li la volta. Però si nosaltres no sabem qui som i què volem esdevenir, els nostres interlocutors del món no perdran el temps amb nosaltres. Això és vàlid tant pels xinesos i nord-americans, com pels xilens o els malgaixos. No és una qüestió de dimensions sinó de la impossibilitat de prendre's seriosament una Europa que no es pren seriosament a si mateixa. Ho evidencia la portada d'un setmanari britànic no euròfil que en la seva època va presentar una (rara) missió del predecessor d'Obama a Brussel·les sota el títol: "Bush goes to Belgium".

Trobo típicament europeista que, sense comptar amb una política exterior europea, es nomeni un paraministre d'Exteriors europeu en la persona de la inefable baronessa Ashton, es prepari una vasta i laboriosa "diplomàcia europea" amb seu als cinc continents. Un malbaratament d'intel·ligència i talent diplomàtic a expenses dels contribuents europeus. I la confirmació que l'autoironia no regna a Brussel·les .

Les institucions comunitàries segueixen una lògica de pura inèrcia. Hem decidit que cal una política exterior europea? ¿No aconseguim produir-la, com és evident, donat que les polítiques exteriors les fan els estats i la Unió Europea no ho és? Perfecte, la representem mímica. ¿Com es pot així aspirar a un G3 que s'elevi al rang de Washington i de Beijing? Confesso que és un tema que se m'escapa. En cada cas, amb les baroneses Ashton i els Van Rompuy, esdevé difícil convèncer els xinesos i els americans que Europa unida sigui un horitzó entorn el qual valgui la pena gastar energies intel·lectuals i polítiques.

¿Volem explotar les oportunitats de la crisi, perquè fins el pitjor desastre ens pot ensenyar alguna cosa, com tu mateix has suggerit? D'acord, la meva proposta és senzilla: oblidem l'europeisme. Agraïm-li tot allò que ha produït d'extraordinari, sota l'empenta americana, des de la Segona Guerra Mundial fins a la unificació alemanya. I passem a projectar Europa. Discutint públicament i sense tabús. L'oposat de l'europeisme. Només llavors podrem establir si tindria cap sentit imaginar un subjecte geopolític europeu i, en un moment donat, quines serien les alternatives practicables.

Però ara m'agradaria senyalar unes qüestions de mètode. Per explotar de veritat la crisi, és necessari oblidar algunes veritats rebudes. Hem d'eliminar els antics arxius per poder-ne incloure de nous dintre dels nostres ordinadors. El primer arxiu a eliminar és la matriu de l'europeisme elitista, per tant, anti-europeu; pel qual, com deia Jacques Delors: "Europa avança emmascarada". O ens traiem la màscara, o estem acabats.

Un altre arxiu per eliminar? La llegenda, en la seva època repetida també per convèncer els escèptics de la necessitat de la nova moneda, per la qual la Unió Europea i l'euro garanteixen la pau al continent. Una desgraciada coincidència (coincidència?) vol que l'euro hagi estat concebut contextualment amb l'esclat de la primera "guerra mundial" combatuda a Europa després del 1945, la de l'ex Iugoslàvia. Hem de recordar-nos a

nosaltres mateixos que la pau a Europa ha estat garantida abans que res pels Estats Units a fi de defensar-se, defensant-nos a nosaltres, de l'amenaça soviètica. D'aquí l'OTAN. Els equilibris de la Guerra Freda imposaven la pau a Europa. Altrament hauria esclatat la Tercera Guerra Mundial. No ens atribuïm a nosaltres mateixos els mèrits que no són nostres. No oblidem mai que Europa no és fruit només dels De Gasperi, dels Monnet, dels Schuman, dels Adenauer o dels Spaak, sinó sobretot d'una decisió geopolítica nord-americana fonamental. No és casual que l'OTAN arribés abans que la Comunitat Econòmica Europea. I no és casual que els nord-americans ens diguessin, immediatament després de la fi de la Segona Guerra Mundial: "Si encara voleu formar part del món lliure i democràtic, i si voleu comptar amb el nostre ajut, heu d'estar amb nosaltres i en pau entre vosaltres, desmantellant els vostres imperis colonials per fer un front comú contra l'amenaça soviètica".

No oblidem mai el primer pare d'Europa, Harry Truman. El president del Pla Marshall i de l'OTAN. I, a l'altra bàndol, Stalin, el contramodel del qual nosaltres, els europeus occidentals, només podíem defensar-nos si ens uníem sota la protecció nord-americana.

Pel que fa als pares europeus d'Europa, eren personalitats polítiques excepcionals, irrepetibles o, si més no, irrepetits. Previsors. No s'assemblaven als seus actuals epígons. I eren més aviat aliens a les respectives tradicions nacionals. De Gasperi era un italià *sui generis*, així com Monnet, que no expressava la mentalitat del clàssic estadista francès, per no parlar de Schuman. De Gasperi era un ex parlamentari habsbúrgic que es podia comunicar en alemany amb el renà Adenauer, qui detestava Berlín i tot allò que tingués una flaire prussiana, i si invocava la unificació alemanya era només perquè sabia que en aquell context històric no s'hauria fet mai. O amb el lorenès Schuman, nascut a Luxemburg i ciutadà alemany fins als 32 anys. En definitiva, eren polítics de frontera, en el sentit també geogràfic.

La seva funció va ser decisiva i va fructificar almenys fins els anys vuitanta, quan es va passar a la desintegració, emmassarada d'ampliació. Els analistes del futur de l'època van identificar ja el 1973, any de l'admissió a la Comunitat Econòmica Europea d'una potència oposada vocacionalment a qualsevol tipus d'unificació europea (el Regne Unit), com l'inici de la fi.

Durant els últims vint anys, més que unificar-se Europa, s'ha accentuat la separació entre institucions comunitàries i estats nacionals, els quals, cada cop més, han reduït els espais propis de Brussel·les mentre l'uropeisme esquerdava la legitimitat democràtica. La crisi de la legitimitat democràtica i de l'eficiència dels nostres estats nacionals, inscrita dins de l'uropeisme, no s'ha vist compensada amb una major eficiència de les institucions comunitàries. La crisi dels estats nacionals no s'ha vist compensada amb l'èxit de la UE. Es més, les dues paràboles descendents s'han desenvolupat conjuntament. Però la pèrdua de credibilitat de Brussel·les és molt més veloç que la de Berlín o la de París, per no parlar de Vilnius o Praga. Per la qual cosa, avui, els vencedors d'aquesta cursa enrere són els estats nacionals i els perdedors, el Parlament i la Comissió europees.

L'Europa de les normes i dels reglaments, que hauria d'haver subrogat la insuficiència de la voluntat política europea, indica el retard de la política, de la democràcia, en les institucions comunitàries (per si mateixes bastant allunyades de qualsevol paradigma democràtic) i, en certa mesura, fins i tot en els nostres estats democràtics.

Les normes fascinen als europeistes perquè desmunten la política. Però fins a un cert punt. Perquè una vegada es fixa la norma, es troben les maneres de donar-li la volta segons els interessos i les relacions de força. Ho hem vist amb els coneguts criteris de Maastricht: el mateix país que per virtut teutònica tractava d'imposar-los, finalment els ha violat repetidament. Entre parèntesi, aquest és un dels motius pels quals nosaltres i altres "porcs" hem estat admesos al club de l'euro: el país virtuós s'ha revelat molt menys virtuós del que pretenia.

Ho veiem a les caòtiques cimeres nocturnes del Consell europeu, que acaben per produir compromisos del grau més baix possible.

Conclusió: aquest estrany europeisme no solament no ha produït Europa, sinó que està corroent les democràcies nacionals i l'espai de la política a la vida pública.

Enrico Letta: Has de tenir en compte, però, el fet que aquesta dinàmica ve donada en un temps en el qual la política per si mateixa registra un *downgrading* impressionant. A tots els països, el paper de la comunicació, la relació entre lideratge i carisma, l'enfocament populista, són ingredients que modifiquen completament el producte final. I la política com a tal assumeix les característiques d'una representació en la qual la participació de l'elector és un fet antropològic. Itàlia n'és l'exemple màxim.

L'esdeveniment europeu al qual et refereixes s'insereix en un context en què la política, representant-se així, deixa un espai obert, que en aquest cas ha estat omplert de dinàmiques de tipus tecnocràtic (en això d'acord amb tu) que no mantenen una relació directa amb la voluntat popular. El motiu d'això neix en bona part del fet, però, que aquells mateixos membres electes dels parlaments nacionals, aquells mateixos governants nacionals, han passat voluntàriament de puntetes, perquè aquelles cruïlles eren massa complexes i, per tant, era millor deixar que els tecnòcrates de Brussel·les prenguessin i expliquessin la difícil decisió al propi electorat. Cadascun dels polítics o representants del Parlament hauria hagut d'assumir la seva responsabilitat en comptes de culpar després als tecnòcrates de Brussel·les. La mateixa polèmica recurrent contra la burocràcia de Brussel·les, en part també justificada, és bo que tingui sempre en compte que el nombre de funcionaris de la Comissió Europea és similar al dels funcionaris de l'ajuntament de Milà!

El tema real, al meu parer, és la contradicció d'una política que ha unificat mètodes publicitaris típics d'un model nord-

americà amb mètodes noucentistes de recerca del consens, subjectes a pràctiques sovint clientelistes. Però tot això no té res a veure amb l'elecció entre dues alternatives sobre la qüestió de l'euro, o amb la governança econòmica o amb altres polítiques econòmiques nacionals. En aquest punt l'espai ha estat ocupat per altres. I afegeixo: tant de bo que hagi estat ocupat per altres!

Lucio Caracciolo: Si la política pateix d'hemorràgia, no veig perquè necessita afegir també una estocada tecnocràtica.

Nosaltres, desgraciadament, tendim a remoure el nostre passat recent. I a imaginar-nos com a continent espontàniament democràtic. Nosaltres pensem que som més democràtics que els altres. Com si la democràcia tingués el nostre ADN. Però les nostres cultures polítiques vuit i noucentistes no brillaven per la seva vocació democràtica. Les nostres democràcies són conquestes pagades amb la sang de les nostres derrotes a la guerra civil europea de 1914-1945. Fins a la meitat del segle passat, i sovint més enllà, els caps d'Alemanya, d'Itàlia, d'Espanya o Portugal, d'Hongria o de Romania no eren precisament liberaldemòcrates. No eren occidentals. Eren europeus. Europeus, però no liberals ni demòcrates. La gran conquesta de la Guerra Freda ha estat la conjugació d'Occident i d'Europa en nom de la democràcia. Que aquest vincle sigui extern, ho dubto. Si seguim minant la lògica de la política democràtica, podríem despertar les bèsties intolerants que van animar els nostres avantpassats.

Enrico Letta: Crec que la resposta ha de ser una crida a una reflexió sobre què vol dir avui política i democràcia. Em sembla que el gran tema és aquest. Hem construït, per aproximació i per estratificació successives, una arquitectura institucional europea barroca. Estem tots contents de tenir un president fix del Consell Europeu, però tots sabem que aquesta arquitectura institucional és, precisament, barroca, complexa, feixuga. Però,

sobretot, és incompreensible per al ciutadà europeu. Mentre que amb l'Europa d'antany podíem fer que el límit entre política i tecnocràcia en l'àmbit europeu fos làbil i que la Comissió Europea fos un subjecte a cavall entre les dues dinàmiques, crec que això avui no serveix per donar el pas successiu. La necessitat que Europa sigui gestionada per un lideratge polític és molt forta, perquè el salt vers l'Europa política necessita un lideratge polític.

La crisi que vivim avui és una empenta formidable per donar el salt vers una Europa política, però també estic convençut que tan sols els lideratges polítics convenceran definitivament els ciutadans i els acompanyaran. Aquí, el salt qualitatiu pot arribar només mitjançant una transició fatigant i difícil, però inevitable vers una dimensió política europea.

Fins que no escollim un president europeu votat directament pels 500 milions d'electors europeus, amb una campanya electoral en la qual jo, ciutadà italià que voto a Pisa, trobi al meu col·legi electoral l'alternativa de votar a Tony Blair, Romano Prodi o Angela Merkel, no haurem complert el pas decisiu.

Lucio Caracciolo: Podem votar un president europeu però, per poder fer d'aquest president alguna cosa més que una mera contrafigura, és necessari un Estat europeu. D'una altra manera, quin president és? Un cap d'Estat sense Estat? Sense *status*?

Enrico Letta: Hem de donar-li nous poders a aquest president, és veritat. No dubto que ha de ser escollit directament amb poders, però afegeixo que cada cop més la comunicació i la política passen a través de la legitimació d'un vot directe dels ciutadans europeus. Al meu parer, seria impressionant la força d'un líder polític europeu votat pels ciutadans i no votat pels líders polítics de cada Estat. Si prenem el tercet Barroso, Lady Ashton i Van Rompuy, em costa imaginar que un

d'aquests tres pugui ser un concursant potencial d'una competició per esdevenir el president europeu escollit directament pels ciutadans. Calen personatges amb el poder d'establir una relació amb l'opinió pública europea al complet. Aquest mecanisme donarà força als lideratges i canviarà la relació amb les opinions públiques, proveint-les de les condicions d'entendre que l'interès nacional o l'interès del propi territori no ha d'estar necessàriament defensat per un líder que procedeixi exclusivament i ètnicament del propi territori, perquè a l'època de les globalitzacions aquell interès pot coincidir amb el de tants altres europeus. En aquest sentit, hi ha persones amb condicions de representar-lo millor que el líder del mateix país en qüestió. En alguns casos, fins i tot un país petit pot oferir un gran líder. Penso ara en el primer ministre luxemburguès Jean Claude Juncker, que té un lideratge i una força més gran respecte del pes específic del seu país, fins i tot mitjançant la presidència de l'Eurogrup.

El que vull dir és que l'opinió pública ha entrat en lliça amb força, i això abans no existia. I aquesta opinió pública europea és més conscient i present avui que no abans. Viu a través de símbols i simbologies fins i tot exteriors respecte de la política. Si prenem com a exemple un tema de la vida quotidiana com el del futbol, podem veure que avui el pes i la relació entre el campionat europeu i les competicions nacionals no són els mateixos.

He fet referència a les joves generacions. Crec que Ryanair, per exemple, ha fet més per Europa que totes les directives comunitàries. Aquesta companyia ha estat un element d'integració formidable, permetent la mobilitat transnacional de tots els europeus que no podien volar. Ha unit Europa. Quan era estudiant universitari, un bitllet d'avió per anar a Brussel·les a fer recerca per a la meva tesi i tornar el mateix dia costava un milió de lires; o calia comprar altres bitllets amb dates fixes per poder anar amunt i avall amb costos menys prohibitius, però sempre tres o quatre vegades més cars respecte del cost d'avui.

Gràcies al *low cost* avui viatgem i vivim una dimensió europea com mai s'havia pogut fer. I avui el temps ja ha madurat per arribar a l'opinió pública i per a un electorat europeu. Hem de d'aprofitar aquest moment dolç el més ràpid possible, perquè això pot permetre a Europa donar el pas endavant que d'altra manera no faria. Per tant, estic d'acord amb tu amb el fet que la política i el lideratge polític són capaços de tirar l'ham a processos que altrament no arrencarien.

Lucio Caracciolo: Respecte d'aquesta manera de raonar, el meu dissentiment és radical.

Quan deia que cal oblidar l'europeisme clàssic, em referia també al fet que l'europeisme clàssic tendeix a confondre la dimensió de l'ésser amb la de l'haver de ser. Parla de l'haver de ser com si existís. Imprimeix un to moralista al seu argument. Per tant, no fa política.

Discrepo respecte de l'existència d'una opinió pública europea. Res a fer. Existeixen diverses opinions públiques nacionals a Europa. La prova? Cada vegada que s'intenta posar en marxa un mitjà de comunicació europeu, no funciona. No s'aconsegueix vendre el mateix diari a Xipre i a Dublín, a Roma i a Riga, a Londres i a Ljubljana, a París i a Berlín (tampoc a Berlín ni a Frankfurt). Les cultures i els gustos d'aquestes poblacions, totes reivindicant orgullosament les seves arrels europees, són massa diverses.

Enrico Letta: No estic d'acord. Si mires la substància del producte més que el marc extern, t'adonaràs que els productes de les nostres televisions són tots iguals. Són formats que volten de país en país, molts dels quals són idèntics. El futbol substancialment és un producte únic paneuropeu. Penso en canvi que sota aquest perfil, aquí s'ha fet un gran pas endavant. Sens dubte hi ha un problema lingüístic, que ulteriorment s'ha agreujat amb l'ampliació de la Unió Europea. I la qüestió lingüística és un punt de limitació. Però potser respecte la qüestió

de l'opinió pública, és necessari fixar-se més en la substància que en la forma.

Lucio Caracciolo: Si parlem del format TV, tu tens raó, funciona molt més enllà dels límits nacionals. Però no perquè siguin europeus, sinó perquè són “globals”, o quasi. D'orígens sovint no europeus, ja que són importats d'Estats Units o del Japó.

I parlant ara de futbol. Nosaltres constatem al mateix temps el *downgrading* de les copes europees (amb una *Champion League* que ja no és la Copa dels Campions), i el *downgrading* dels campionats nacionals, que ja no se sap ni tan sols quin dia es juguen. El paral·lisme amb el doble declivi polític comunitari-nacional em sembla lluminós.

Quant a la llengua, no atribuiria a la falta d'una llengua europea la mancança del debat europeu. També ens podem entendre a partir d'idiomes diversos, utilitzant aquesta mena de *lingua franca* que és avui l'anglès. El problema és, en tot cas, que l'europeisme parla una llengua morta, un argot voluntàriament incompreensible i intraduïble (se m'acut el mític *acquis*), paraules que cerquen un significat. D'aquí la provocació de Diego Marani, l'inventor de l'europanto, una barreja de termes de diverses llengües europees per protestar contra “l'integrisme lingüístic” i la pèrdua de sentit de la neollengua brussel·liana. L'argot nascut per expressar (si es pot dir així) normes incompreensibles pel ciutadà europeu, de manera que les decisions polítiques vinculades a elles, no estan subjectes a l'escrutini de les opinions públiques.

És l'ampliació la causa de tots els mals?

Lucio Caracciolo: Dins la Unió Europea hi ha diferents categories de membres. Un dels criteris de distinció és l'any d'ingrés. A qualsevol club, sigui la Unió Europea o bé el Club de la pipa, el que entra més tard ocupa una posició menys avantatjosa respecte dels socis fundadors.

Amb l'ampliació a l'Est existeix una certa mitologia. A partir de la configuració geopolítica causada per la caiguda del Mur i la reunificació d'Alemanya, tenint en compte que no existia un *road map* europeu de com procedir conjuntament, hem viscut una crisi estratègica que ha donat lloc a tres conseqüències. La primera és que, com que no hi ha un acord sobre els fins i els límits de la UE, s'ha decidit que ho assumeixi la moneda única. La segona és que, almenys de paraula, s'ha volgut atribuir a aquesta moneda un caràcter geopolític, com a premissa de "l'aprofundiment" polític de la Unió Europea. La tercera, que les passes successives, en absència d'una estratègia, han estat dissenyades des de la inèrcia, quan no des de lògiques purament nacionals en conflicte entre elles.

La caiguda de l'imperi soviètic havia deixat a la nostra part oriental un buit geopolític que, en qualsevol cas, havia d'omplir-se. Rússia semblava incapaç de fer-ho. De totes maneres, no era la intenció nord-americana deixar als russos allò que havia estat soviètic. Fins i tot si els nord-americans, després del 1990, pensaven poder ocupar-se del pati posterior de casa seva o, en tot cas, de qüestions més candents que aquella qüestió europea, que consideraven resolta.

Hi havia també la pressió dels països recentment emancipats de la mordassa soviètica, ansiosos per accedir al conjunt euroatlàntic, que es trobaven davant d'una Europa occidental apàtica i dividida respecte a la manera de respondre les seves reivindicacions.

La pressió dels ex satèl·lits soviètics es va dirigir cap a l'OTAN abans que cap a la Unió Europea. Recordo que quan Polònia va aconseguir l'accés a l'Aliança Atlàntica, el president Aleksander Kwasniewski va voler adornar el seu palau amb la bandera de l'OTAN, al costat de la nacional. Cap president europeu havia exposat mai la senyera atlàntica a les finestres de la seva seu. Això ho esmento per subratllar quines eren les prioritats d'aquelles nacions, sobretot dels polonesos i dels bàltics: prioritat de seguretat, de garantia nord-americana respecte del fantasma del retorn de l'imperialisme rus.

Si dels Estats Units s'esperaven soldats, d'Europa s'esperava diners. L'ingrés a la Unió Europea s'imaginava com una forma d'elevació de rang, de prestigi (és cert) però més concretament com a dret d'accés als fons europeus.

Per part dels països ja membres de la Unió Europea, Itàlia inclosa, no s'advertia una gran urgència per incloure el més ràpidament possible l'Est dins l'Oest. La visió italiana de l'àrea compresa entre Alemanya i Rússia tendia a veure-hi problemes de caràcter geopolític i geoestratègic que podien ser sanejats sobretot amb l'extensió de l'OTAN. Era una manera de pretendre que els nord-americans fessin una contribució als costos de la integració de l'ex imperi soviètic dins l'esfera euroatlàntica.

Però entre els grans països europeus, n'hi havia dos que disposaven d'una posició més definida.

Alemanya imaginava, fins i tot mitjançant l'euro, constituir a la pròpia frontera oriental una àrea d'influència i desenvolupament que l'unís amb l'ex Est, sobretot des del punt de vista econòmic i comercial, a fi d'estabilitzar una àrea històricament crítica. Berlín era favorable a una ampliació cap a la Mitteleuropa (la seva esfera d'influència clàssica), no cap als Balcans.

L'altre protagonista amb idees clares sobre l'ampliació cap a l'Est era el Regne Unit. En part perquè compartia la russofòbia d'aquests països, i en part perquè no volia que l'Est quedés sota el predomini exclusiu d'Alemanya; i en part també, perquè, com als nord-americans, volia connectar els ex satèl·lits de Moscou amb el món atlàntic més que amb el món europeu. Londres no volia "europeitzar" l'ex Est, volia "atlantitzar-lo", fins i tot mitjançant la Unió Europea, i així convertir la mateixa UE en menys europea i més atlàntica. I ha vençut. L'ampliació batejada a Brussel·les ha estat un gran èxit de Londres i Washington. N'ha nascut una UE menys cohesionada, més diluïda i instintivament més filoamericana. Mentre que l'ex "Europa nord-americana" està lligada a Moscou com mai en el passat, sobretot per la via energètica, però no només per això.

Enrico Letta: Les crisis successives a l'ampliació són filles dels errors dels primers anys noranta. L'error més greu va ser el fet de no haver entès que la sortida de l'esfera d'influència soviètica d'aquells països necessitava un immediat ancoratge institucional a la Unió Europea. I, en canvi, contextualment a la caiguda del mur de Berlín, la UE va accelerar d'una manera impressionant la seva unificació interna i, contemporàniament, no va emprendre l'acceleració necessària de l'ancoratge institucional d'aquests països de l'est d'Europa. En aquells anys es van signar acords d'associacions, es van invertir molts diners. Però aquest fet no canvia que el missatge que llavors procedia d'Europa fos que havien de ser considerats països de sèrie C, i que el pas a la sèrie B requeriria molt més temps; i no cal dir llavors a la sèrie A. Això va comportar un sentiment de desencís profund i immediat en les opinions públiques d'aquells països respecte d'Europa. Al qual va seguir allò que va succeir entre els anys 2001 i 2003: les Torres Bessones, l'Afganistan, l'Iraq. En aquell moment els Estats Units tenien la necessitat estratègica d'ésser fidels a les aliances, i això va portar als països de l'Europa centreoriental, també pels dubtes europeus cap a ells, a

respondre positivament a les invitacions i a estipular acords molt estrets amb els Estats Units, fins i tot pagant el preu de dividir Europa. Juntament amb el fet que Estats Units volia dir l'anglès, McDonald's, les pel·lícules de Hollywood, volia dir tantes coses relacionades amb les imatges del consumisme nord-americà que aquest ha omplert el buit que els decennis d'economia col·lectivista havien deixat als països de l'Europa centreoriental.

Europa s'ha trobat, en els anys 2000, obligada a córrer a buscar refugi pels danys ocasionats en els primers anys noranta. Què s'hauria d'haver fet llavors? Al meu parer, era necessari construir una arquitectura a l'alçada del repte de la caiguda del mur de Berlín. I no limitar ni deixar coix el procés d'integració intern entre els antics membres de la Unió, sinó introduir el procés dintre d'una arquitectura més àmplia que ancorés institucionalment, de cop, els països de l'Europa centreoriental.

Potser els vint-i-set s'haurien d'haver integrat dintre d'una Confederació europea, amb els seus símbols, la seva bandera, les seves seves, a fi que aquest ingrés immediat fos ràpidament percebut com un fet institucionalment irreversible i com una manifestació de la plena ciutadania de les poblacions i de les classes dirigents dels països dintre del projecte europeu. I, repeteixo, sense que això desmereixés el fet que el cor de l'Europa clàssica fes passes endavant en el terreny de la unió econòmica i monetària, i, per tant, de l'euro. Però el fet de no haver portat a terme aquesta elecció, i haver arrossegat en canvi durant catorze anys el recorregut d'apropament dels nous països membres, fins i tot el d'aquells clarament més propers a nosaltres com Eslovènia o Estònia, ha comportat greus problemes.

Lucio Caracciolo: En quin sentit Estònia ens és propera?

Enrico Letta: En el sentit que és culturalment i geogràficament homogenia a Finlàndia, un país membre de l'euro.

I Eslovènia és un país que, des de tots els punts de vista, és homogeni a Àustria i a Itàlia.

El fet d'haver arrossegat l'ampliació durant massa temps és un punt clau i ha estat afrontat fatigosament quan ens hem adonat que l'esdeveniment ha estat mal gestionat des de l'àmbit polític, amb poc lideratge i poca visió. I s'ha hagut de córrer a buscar un refugi. L'obertura del 2004 queda per tant entesa com un intent en aquest sentit. Un intent just, al meu parer. Les apostes portades a terme per part de la Comissió, dirigida per Romano Prodi, i el Consell Europeu en aquest procés s'han de defensar, malgrat haver estat apostes que han ignorat els titubejos del anys noranta.

Però, a continuació, tots aquests desfasaments han portat a les crisis successives que coneixem. Crisis difícils, perquè mentrestant les opinions públiques d'aquells països s'escapaven. Penso en Polònia, en la República Txeca. Penso en opinions públiques que molt ràpidament s'han agitat contra Brussel·les. Han escollit els Estats Units com a aliat de referència. Un aliat que demanava compromisos més simples, més directes, i fidelitat a l'aliança. I tot plegat en una lògica d'una forta contraposició amb Rússia. Aquella mateixa contraposició que no pot ser, estratègicament, l'ADN de la política exterior de la Unió Europea. Amb Rússia hem de conviure i dialogar, encara que només sigui perquè la nostra factura d'energia depèn en bona part de les relacions amb aquest país.

Aquests punts són essencials per entendre les raons d'aquelles dinàmiques i, sobretot, perquè en els moments més crucials de la Unió Europea, ens hem trobat que hem hagut de fer front a la demagògia de Vaclav Klaus, a més a més president de torn en l'auge de la crisi financera, o bé a les pretensions dels bessons Lech i Jaroslaw Kaczynski, respectivament, president i primer ministre de Polònia durant la fase determinant de les negociacions del Tractat de Lisboa.

Avui ens trobem que hem de gestionar una història feta de contradiccions profundes. No és cert això que s'ha dit tantes vegades que els problemes d'Europa neixen de les contradiccions internes de les relacions entre els països fundadors. No és

així. El fet que alguns països “nous” hagin començat a utilitzar els seus poders de veto, grans o petits, per bloquejar el procés sobre cada una de les qüestions, ha estat un element molt negatiu. Sobretot, el procés d'ampliació tal com s'ha dirigit, ha acabat provocant dificultats al Consell Europeu i a la Comissió dels vint-i-set, on la pràctica del lideratge és molt complexa i difícil. També ha mancat el lideratge de les institucions, ja que el nivell de preparació dels comissaris ha baixat molt amb el temps. Hem assistit, també recentment, a espectacles francament desconcertants per part dels aspirants a comissaris procedents dels “nous” països, que no han passat les audicions al Parlament europeu per la seva falta de requisits mínims per accedir al càrrec.

Resumint: Això és un problema, ha estat un problema, i aquest problema s'ha aguditzat amb el temps. La pregunta, per si mateixa, és clara: i ara què s'ha de fer? Donat que no tenim una tesi sobre l'anàlisi que coincideixi perfectament, haurem de cercar punts específics de convergència.

Hi ha un risc enorme que cal conjurar a qualsevol preu: crec que la crisi financera, la incapacitat d'Europa de gestionar-la, i el fet d'haver renunciat a posar sobre la taula els instruments per fer front a la crisi dels països de la zona euro tornaran molt més feble la mirada d'Europa sobre la seva ampliació. El problema de fons és que quan parlem de les futures ampliacions parlem dels interessos nacionals d'Itàlia. Perquè l'adhesió d'alguns països del proper *round*, i penso en Croàcia, Sèrbia i Macedònia, representa per a Itàlia un element d'estabilització fonamental. No hem d'oblidar que tenim, des de fa més d'un decenni, milers de soldats compromesos amb l'estabilització dels Balcans. Aquesta presència costa centenars de milions d'euros l'any als contribuents. I si aquesta àrea no ha tingut les condicions per dotar-se a si mateixa d'una pacificació pròpia, ho devem en part també als errors passats d'Europa.

Amb Turquia, a més a més, Europa comet un error greu. En perspectiva, excloure Turquia del procés d'ampliació tin-

drà conseqüències greus sobre l'equilibri econòmic i polític del nostre continent. Pitjor encara ha estat adonar-se de la possibilitat de que les institucions europees i les opinions públiques d'alguns països no tenen cap intenció de donar-hi suport. Crec que seria un error profund per molts motius. En primer lloc, perquè Turquia és un país clau des del punt de vista geopolític, que permetria a Europa completar el seu calidoscopi, d'ésser una potència articulada. Sense Turquia, Europa s'inclina vers els Estats Units, perquè la mirada dels turcs es dirigirà cap a la vora occidental de l'Atlàntic. En segon lloc, perquè Turquia és un subjecte econòmic molt important, en concret per a les empreses italianes. És un país que ha fet enormes passes endavant, al qual hem de reconèixer grans mèrits des del punt de vista del procés de democratització i d'altres principis determinants per poder ésser candidat a l'adhesió.

No podem deixar de ser conscients que una ulterior ampliació, que porta a la UE a superar el llindar dels trenta països membres, ha de passar comptes amb la crisi actual i amb la necessitat de trencar el gran tabú de l'Europa política.

De la crisi se'n surt amb la constitució dels Estats Units d'Europa amb països que constitueixen el "nucli dur" de la Unió Europea, tornant a unir, ràpidament, allò que actualment els manté separats. Aquest és el tema sobre el qual hem de reflexionar. La integració de la seva economia i de les seves societats ja és tal que donar un pas endavant és en interès de tots. És un pas factible i, sobretot, necessari per a la prossecució del procés d'ampliació de la Unió en la seva totalitat, que és un element útil per a la pau, l'estabilitat i el potencial econòmic d'Europa.

Per tant, l'ingrés de Turquia es troba innegablement dintre de l'interès estratègic d'Europa. El meu auspici em diu que la crisi en curs podria finalment portar al naixement dels Estats Units d'Europa entre un "nucli" restringit de països, entorn al qual hi hagi una Confederació europea més àmplia. I penso que Turquia ha de formar part d'aquesta Confederació.

Lucio Caracciolo: Estic d'acord amb l'Euronucli, sempre que, naturalment, Itàlia en formi part. I estic d'acord en el fet que Turquia pugui accedir a la Unió Europea.

Però deixa'm tornar al sentit de l'ampliació. Les paraules de l'euroargot tenen sovint un significat recòndit. El terme ampliació sembla indicar l'expansió d'un subjecte amb altres subjectes. Però si el subjecte no hi és, quina cosa amplièm llavors? L'encontre de la unió incompleta amb les redescobertes o reinventades sobirania a l'est de Berlín ha produït una mescla de forces diverses, i no un tot harmònic. La diferència principal es reassumeix en la relació amb la història. La nostra idea d'Europa (n'entenc la idea occidental) parteix del principi que el passat és passat. A l'est de Berlín la història, en canvi, és sempre contemporània. Per a qui dubti, recordo ara la recent actitud de Budapest, que ha denunciat de fet el Tractat del Trianon, al concedir el passaport als magiars d'altres nacionalitats, tant a Eslovàquia com a Sèrbia, Romania o altres llocs. Orban no es considera el cap de govern hongarès, sinó de la nació magiar. I es podrien posar molts altres exemples de geopolítiques mal digerides, començant per les ambicions del romanesos sobre Moldàvia. Per no parlar naturalment de Rússia.

Aquí estem mesurant la inconsistència de l'hegemonia alemanya sobre l'ex Est. I ens trobem en la cruïlla de fons que ha marcat la història de l'Europa moderna i contemporània, i que encara no hem resolt. Es tracta del paper d'Alemanya. No podem oblidar mai que el 1989-1990 no només ens va agafar per sorpresa, sinó que va instigar el pànic a les principals cancelleries europees sobre el perill d'una "gran Alemanya" que hauria assumit un rang massa dominant a Europa. I, per tant, Berlín va haver de pagar amb l'intercanvi del marc per l'euro. La qual cosa és fruit d'una germanofòbia europea de fons, mai del tot superada, ni molt menys a Alemanya. Ho hem vist també aquests mesos amb la crisi grega, quan Alemanya s'ha enfurismat contra la perspectiva de transformar la unió monetària en una unió de transferiment, en la qual els països més virtuoses es comprometen a transferir

als països que tenen una gestió “alegre” de les finances públiques, els recursos necessaris per evitar el fracàs, perquè això, després, es convertiria en un fracàs de tots. En resum, el principi pel qual Alemanya paga pels altres és inacceptable per als alemanys. Encara que després hagin hagut de pactar per la necessitat d'impedir el col·lapse de l'Eurozona, aigualint el seu vi.

I finalment la qüestió turca, que ens porta inevitablement a raonar sobre els límits d'Europa.

Comparteixo la idea que Ankara hauria de formar part d'un espai europeu llarg i lax, que tu en dius Confederació, mentre que jo utilitzaria aquest terme per descriure el futur Euronucli, dins el qual òbviament no hi ha lloc per a Turquia, si el criteri de fons és la homogeneïtat cultural i política.

Turquia podria entrar, en canvi, a la Unió Europea com a àrea essencialment econòmica. Però els turcs ja no participen del nostre joc: fingim estar en tractes, però en realitat no els volem. Recep Tayyip Erdogan no vol humiliar-se per implorar un lloc a la Unió Europea. Ja ha obtingut molt d'allò que volia de nosaltres, és a dir, un vincle extern per limitar el marge d'intervenció de les forces armades, debilitant-les en nom de les reformes requerides per Brussel·les, i per ampliar la base democràtica del país. A Turquia la traducció geopolítica de democràcia és Orient. La política exterior neootomana de Turquia, tal vegada una mica ambiciosa quant a les seves possibilitats, reflecteix la idea que la relació amb Occident ja no és central. Ankara juga la seva partida a 360 graus, dels Balcans al Caucas, del Pròxim Orient a l'Àsia Central, d'Europa al Mediterrani. I després de la crisi de Gaza, Erdogan s'ofereix com a far del món musulmà més excitat contra Israel, enfosquant fins i tot a Ahmadinejad.

No oblidem, finalment, que Turquia és molt gran pels paràmetres de la Unió Europea. Si els alemanys no la volen és perquè la consideren massa voluminosa, més que pel fet de ser massa diversa. No volen acceptar, per posar un exemple, que el grup parlamentari més nombrós a Estrasburg pugui acabar sent el turc, com la demografia aviat imposaria.

Enrico Letta: Voldria afegir que l'actual esdeveniment de tempesta financera ens indica el camí. De fet, l'Europa dels vint-i-set ha tocat fons i en aquestes setmanes ha començat a caminar l'Europa dels setze. Aquest em sembla un punt clau.

L'Europa dels setze és molt més gestionable, per molts motius.

Lucio Caracciolo: A l'Europa dels setze han emergit les fissures que hem vist, per exemple entre Alemanya i Grècia.

Enrico Letta: De fet el problema és exactament aquest. L'Europa del setze representa un lloc més petit, on emergeixen els lideratges més fàcilment, però on els problemes també esclaten si els lideratges es revelen insuficients. Això ens hauria de fer veure que l'Europa dels setze ha de lluitar contra les conseqüències de la crisi i fer un gran pas endavant. Cap a una major capacitat de prevenció i gestió de la crisi mitjançant el Fons Monetari Europeu que s'ha de constituir. Cap a una major capacitat de prevenció dels excessos dels límits pressupostaris. Cap a una representació externa finalment unida. I, sobretot, cap a la creació de la Unió Econòmica mitjançant la convergència de molts aspectes: des de les polítiques fiscals, les reformes estructurals, fins a les polítiques de creixement expressades en l'Estratègia de Lisboa, que no ha seguit una línia d'actuació adequada. En concret, de la crisi sorgeix la indicació del camí a seguir. De les crisis neixen les grans decisions. I, per tant, crec que la solució de la crisi passa per la constitució, al voltant dels països de l'Eurozona, dels Estats Units d'Europa. Vist des de dins d'aquesta lògica, el fet de l'ampliació retroba la seva raó d'ésser. És el model de l'Europa de cercles concèntrics fonamentat sobre la total integració del primer cercle. Perquè posant a recer l'acceleració del "nucli dur" cap a aproximacions federals o confederals, la relació amb els països de l'Europa centreoriental es torna més gestionable.

Lucio Caracciolo: Sempre acabem al mateix lloc: com tots els europeistes, doctor, t'agraden les crisis. Jo les temo.

De la catàstrofe, la unió política?

Enrico Letta: Et proposo una reflexió. Allò que ha succeït amb la crisi de l'euro ja ho hem vist. El pacte actual d'estabilitat no ha funcionat. La simple coordinació, molt tova, de les polítiques econòmiques ja no és sostenible. L'absència d'unió política ens obliga a tornar a negociacions extenuants i compromisos insatisfactoris, com ja s'ha vist amb la fatigant despesa, només per arribar al Tractat de Lisboa. Els europeus han respost, respecte a la crisi grega, només quan s'han trobat al caire de l'abisme. I, finalment, la resposta ha estat sobretot dirigida a tranquil·litzar els mercats.

¿Quins són avui, llavors, els elements sobre els quals és necessari treballar vers un canvi dramàtic i immediat de la manera d'existir de l'euro, si considerem que l'euro encara té una raó d'existir? Al meu parer, necessitem una discontinuïtat dràstica amb el passat i portar a terme decisions coratjoses.

Dins el context de l'euro, aquestes decisions serien articulades en quatre punts essencials.

Primer punt: cal que siguin decisions i normes amb les quals els països membres ja no tinguin les condicions d'autonomia per poder perjudicar l'estabilitat de l'Eurozona al complet. Hem de dotar-nos, doncs, d'autoritats paneuropees que estiguin preparades per evitar allò que ha succeït amb Grècia. Aquest nou model de vigilància també haurà de revisar en primer lloc les estadístiques: crec que Eurostat hauria d'incorporar els instituts d'estadística nacionals, donant vida a un ens

únic. El punt clau no és la concentració dels poders sinó la fusió de cultures i dels costums nacionals; una mena de mes-tissatge estadístic on, si el director de l'Istat de demà ve de Finlàndia, això no sigui percebut com una intromissió, sinó com una font de valor afegit per a la fidelitat de les nostres estadístiques i, per tant, dels nostres comptes públics. Pot semblar molt tècnic, però la certesa dels números és una qüestió de rellevància política prioritària, perquè d'aquesta en depèn la qualitat de totes les decisions de política econòmica. Si el director de l'Istat grec hagués estat un holandès o un espanyol, impermeable a les pressions polítiques nacionals, potser la crisi grega no hauria pres mai les proporcions dramàtiques que ha pres. Hem d'entendre que el drama d'aquests anys ha estat la tendència dels governs a fer dir als números allò que volien que diguessin. Hem de fer el que sigui per desmentir el simpàtic professor universitari d'estadística, que tractava de desmitificar la pròpia matèria explicant que si un home té el cap dintre la nevera i els peus al forn encès, per a l'estadística és una cosa mitjanament bona.

Segon punt: és necessari renunciar a un grau de sobirania nacional per tal que les institucions europees i, en concret, el Banc Central Europeu puguin ser rigorosos i, d'alguna manera, invasius a fi de poder argumentar que els deutes són, en qualsevol cas, compartits. Dit d'altra manera, hi ha d'haver una capacitat dels Estats Membres de confiar en els deutes aliens. El que m'ha impressionat d'aquesta crisi de l'Eurozona és que, tot i que ja no hi ha divises nacionals i que ja no es poden verificar atacs especulatius sobre la moneda, malgrat això, hi ha hagut un atac especulatiu ferotge sobre l'*spread* dels bons del tresor. I és sobre això que s'ha creat el caos. És necessari donar un gran pas endavant respecte de la plena separació dels deutes públics de l'Eurozona, posant en marxa una capacitat, encara que parcial, de compartir.

Tercer punt, i potser el més difícil d'assolir: aprovar a qualsevol preu una llei financera europea. És a dir, no es pot

permetre que cada país porti a terme decisions pressupostàries completament independents unes de les altres, si no és sota la lògica general (encara que menys eficaç) del límit del 3%. El 3% va evitar excessos de pressupost significatius i va propiciar que la devolució del deute fos més gestionable. Però amb la crisi i la necessitat de trobar respostes en termes de política fiscal, aquest mecanisme va saltar. I avui, paradoxalment, s'enyora el 3%. Per entendre per què Grècia, Espanya, Portugal i Hongria (que, tanmateix, està fora de l'euro), han estat víctimes dels atacs, no podem deixar de banda el fet que, durant la crisi, s'ha pensat que el vincle del 3% ja no existia. I s'ha creat una cambra de compensació del dèficit que per alguns països, fins i tot històricament virtuoses, com França i el Regne Unit, aquest ha arribat a cotes del 10%. Dintre d'aquesta societat financera europea, la relació entre les dimensions comunitàries i els elements d'autonomia nacional, idealment, hauria de recalcar allò que hi ha entre la societat financera aprovada pel Parlament i cada una de les lleis de pressupostos regionals de cada país. En el sentit que el marge d'autonomia existeixi, però dintre d'un marc que sigui unitari i molt rigorós. Pot semblar una utopia donada la situació actual. Però és un pas imprescindible si es vol garantir la supervivència de la moneda única.

El pressupost europeu avui representa poc més de l'1% del PIB europeu. Als pressupostos nacionals, plenament autònoms, no els cal res més que la llum verda de la Comissió i l'Ecofin, sovint objecte de negociació molt polititzat. Naturalment, per revertir aquest mecanisme es requereixen unes institucions europees molt més fortes i un lideratge europeu vertaderament incisiu.

Em sembla que aquests tres elements són essencials. I els tres plegats formen, al meu parer, un consolidació ulterior del Banc Central Europeu, que ha sabut gestionar el temps de la crisi, sobretot si es compara amb la Reserva Federal. La força i la competència que caracteritzen al BCE s'haurien d'utilitzar més, tot i l'evident fragilitat de la Comissió.

Aquí emergeix un quart punt, per a mi, indispensable. Hem de construir una estructura europea que sigui capaç d'acompanyar els països quan apareixen situacions de dificultat i durant les inevitables reorganitzacions de pressupost. Penso en una estructura quasi comissarial composta per funcionaris que puguin donar suport a les autoritats nacionals dels diferents països i, quan sigui necessari, substituir aquestes autoritats per prendre les decisions més difícils. El Fons Monetari Internacional, tradicionalment predisposat a complir un paper d'aquesta mena mitjançant la condicionalitat, no sempre ens ha demostrat que ho faci. Es necessita per tant una *task force* europea, forta i legítima, que sota la base d'un mandat europeu tingui l'oportunitat d'intervenir i d'arreglar les coses. Ha estat denominat Fons Monetari Europeu. Podem denominar-lo com vulguem, però és una de les qüestions essencials, perquè sense una institució d'intervenció que tingui la capacitat d'oferir suport als països deficitaris, no anirem massa lluny.

Recapitulant: Calen quatre transformacions substancials, entre Brussel·les i Frankfurt, que articulin les decisions de política econòmica, assignant òbviament un paper molt significatiu al Parlament Europeu. Manca, però, superar la discrepància entre una assemblea de vint-i-set i una moneda única encara de setze. Es podria imaginar una coordinació entre les comissions de pressupost i finances dels setze parlaments nacionals de l'Eurozona, que constitueixen la interfície de l'Eurogrup i del Banc Central Europeu. Perquè l'embolcall de les institucions parlamentàries és fonamental per al control democràtic d'aquest mecanisme. Altrament, es podria reforçar el paper del Parlament Europeu, sabent, però, que en aquest cas es trobaria davant no només de Trichet, sinó de cada un dels governadors dels bancs centrals nacionals que no utilitzen l'euro. I, per tant, amb una dificultat objectiva. Avui el Parlament Europeu dialoga molt amb Trichet. Però el fet que en el diàleg amb el BCE hi hagi europarlamentaris que provinguin de països per als quals Trichet no és l'interlocutor adequat, és una contradicció objectiva.

Concloc subratllant que tots aquests raonaments demostren com n'és de difícil ajustar una construcció que ha “nascut malament”. Probablement seria més simple partir altra vegada de zero, amb un “nucli” de països voluntariosos, una *coalition of the willing*, i constituir a l'entorn d'aquest “nucli” una arquitectura institucional molt simple, més directa i molt fàcilment recognoscible pels ciutadans. La gran contradicció de la crisi de l'euro és justament aquesta. Ha posat al descobert els problemes de la construcció europea i de les estructures de governança de l'euro. Però, al mateix temps, la crisi ens indica que necessitem donar un gran pas endavant cap a una Europa més unida, cap als Estats Units d'Europa compostos d'un grup restringit de països, i que aquest pas s'ha de donar en l'àmbit de la moneda única.

Lucio Caracciolo: El teu raonament, descrit com a tècnic, té, en canvi, un fort component utòpic. Voldria redreçar els mecanismes mal concebuts de la unió monetària mitjançant els ajustaments, en part tècnics, en part polítics que, tanmateix, no toquen la qüestió de fons, és a dir, la sobirania europea i, per tant, la sobirania sobre la moneda. ¿Es pot imaginar una política monetària en absència d'una autoritat que sigui responsable de la gestió d'una política pressupostària, d'una política fiscal per a tots els països que formen part de la moneda única? Crec que no. I em sembla que tu també ho creus, precisament perquè tu creus que es pot suplir la mancança d'un Estat europeu per instruments intermedis de tipus funcionalista. La qüestió de l'euro, en canvi, ens reconduïx inevitablement a la qüestió de la sobirania, perquè la moneda és sobirania. Almenys ho era fins a l'arribada de l'euro...

Vosaltres els europeïstes parleu de l'euro com si fos una moneda el caràcter de la qual es pot abstraure dels països que en formen part, de l'homogeneïtat de les economies que l'expressen. No obstant, els alemanys i els holandesos havien concebut Maastricht com la materialització d'un euro fort, de l'eu-

ro a cinc, amb la idea d'estendre'l més endavant a set, si Itàlia i Espanya ho haguessin aconseguit. Ara tenim un euro de setze, és més, de disset a partir del gener de 2011. Més endavant entraran potser altres països. Es crea un problema d'homogeneïtat cultural més que econòmica, que no pot ser resolt amb qualsevol ajustament tècnic. Com et deia, hem de decidir si cal baixar l'euro a la UE o elevar la UE a l'euro. I en un moment donat hem de decidir en quin temps i en quin termini, mitjançant quins compromisos. Sobretot, amb quins països i en vistes a quines institucions polítiques comunes.

Abans parlaves del Parlament Europeu. Però el Parlament Europeu en aquesta crisi de l'euro ha estat totalment absent. Recordo que quan es van celebrar les eleccions europees es va dir que aquesta hauria de ser la legislatura del tomb, que rellançaria el seu paper fonamental. On és Estrasburg? Pel que fa a Brussel·les i als comissaris, ja ho hem parlat abans. El fet és que tot ha estat una vegada més gestionat (malament) per part d'aquells que tenen una autoritat efectiva: els governs principals de l'Eurozona. I, naturalment, per part d'Estats Units, com a supervisor en última instància quan els europeus no aconsegueixen posar-se d'acord i quan la crisi ja no és només europea sinó occidental.

Però aquesta moneda dels setze o disset, o els que siguin, ¿pot efectivament produir institucions polítiques eficients i legítimes? No cal que siguin els Estats Units d'Europa, que no em semblen d'una actualitat immediata, sinó, sigui com sigui, qualsevol cosa semblant a allò que tu prefigures. I si haguéssim de produir una societat financera europea, ¿quina seria l'autoritat disposada a aixecar-la? Es poden comissariar o autocomissariar els governs nacionals? Permet-me que ho dubti.

Enrico Letta: Al meu parer nosaltres els italians tenim dots superiors per tractar de convèncer els altres. Perquè amb la nostra experiència nacional, com deia abans, conviuen diferències molt profundes, tant de mena qualitativa com quan-

titativa. Prenem per exemple la Vall d'Aosta, el Molise i la Llombardia. Regions tan petites com ciutats petites, al costat d'altres que per si soles serien el vuitè país europeu. En el context de la societat financera nacional hi ha una negociació directa i mecanismes d'autonomia de cada una de les regions, però les diferències són impressionants. Per tant, considerant l'euro, amb el qual conviu Luxemburg, França i Xipre, els fonaments són essencialment els mateixos. Fins i tot en termes de grans dinàmiques: el creixement, la demografia, el benestar, els deutes. La convergència entre els diferents països de l'euro ha succeït, així que penso que el pas endavant pot produir-se, i nosaltres, els italians, tenim una gran responsabilitat. En primer lloc perquè aquest pas ens interessa més que els altres. I també perquè podem explicar i demostrar que els mecanismes d'aquest gènere poden funcionar.

Lucio Caracciolo: Parlant de nosaltres, tu et refereixes a l'homogeneïtat economicosocial. Però per damunt de Llombardia, de Molise i de Piemonte es troba Itàlia, l'autoritat política de darrera instància (almenys fins ara) que recompon aquest mosaic. No es pot aplicar aquest raonament a escala europea perquè Europa no hi és.

Tornem, per tant, al punt de partida. El teu raonament em sembla un desenvolupament radical-utòpic del funcionalisme, pel qual les institucions i funcions que es revelen imperfectes han de ser superades per autoritats no estatals i no legitimades pels mecanismes democràtics compartits. Per tant, les actuals institucions democràtiques nacionals haurien d'acabar per autocomissariar-se pel bé de la nostra moneda. Em sembla políticament difícil. Amb tot allò de bo que l'experiment de la moneda "única" (en la UE hi circulen onze monedes més, però la continuem anomenant així, misteris de l'euroargot) pot haver produït sota el perfil econòmic, hem de prendre nota que hem assolit i superat el límit dintre del qual el funcionalisme tenia un efecte complementari. Ara té un funció desintegrado-

ra. Sense una autoritat que gestioni una política de pressupostos i fiscal comunes per a tots els països de l'Eurozona, les bases de la unió monetària viuen sota un estrès permanent. Els diferents països no es refien l'un de l'altre. Alguns trampegen amb els pressupostos apostant pel fet que ara la unió monetària es converteixi en una unió de transferiment dels "virtuosos" als "viciosos". Aquesta és la idea de Grècia: faig allò que em sembla sabent que serà Alemanya, conjuntament amb altres països socis més rics i correctes, la que em tancarà el forat. Però els països "virtuosos", com precisament Alemanya, no volen cobrir voluntàriament aquells que no són "virtuosos", perquè seria contrari a l'esperit de Maastricht. I per tant tornem a reflexionar sobre la perspectiva d'un euro més estret.

Recordaves abans que hi ha hagut un atracament als bons del tresor d'alguns països, dins del context de la vasta crisi dels deutes sobirans. La resposta que ens proposa l'ortodòxia de Frankfurt i en part de Brussel·les és una mena de deflació organitzada. Mentre que se superen els *pecats* grecs, esperant que no es repeteixin mai més (i perquè mai?), es distribueixen els sacrificis entre els països europeus, colpejant de manera radical el "coixí" de despesa pública que fins ara ha contribuït a mantenir en conjunt la nostra societat. Corrent el perill d'ofegar la represa econòmica en nom del perill d'una futura inflació. El que em colpeix d'aquest enfocament és l'aparent indiferència davant de les seves regressions no només socials, sinó fins i tot d'ordre democràtic.

Estem exigint en nom d'Europa uns sacrificis que els ciutadans europeus no estan disposats a concedir. Així alimentem les teories conspiratives dels extremistes, que només veuen un gran i únic complot mundial d'especuladors, banquers i els seus sequaços polítics. Amb Europa com a pàl·lid vampir que endinsa les dents en els nostres cossos debilitats per la recessió. Em temo que aviat ens podríem trobar davant de revoltes als carrers, d'onades de violència, o bé d'una protesta difusa i rabiosa que posarà contra les cordes les nostres institucions

democràtiques. Crec que el “rigor” concebut d'aquesta manera abstracta és una resposta equivocada, que tindria un efecte depressor sobre la mateixa idea d'Europa, o pel que en queda. No només penso en Grècia, sinó també en Itàlia, un vegada alguns dels amortidors socials hagin acabat o reduït el seu efecte.

Si Europa ja no voldrà dir mai més pau i benestar, sinó violència i deflació, qui gosarà defensar-la llavors?

Enrico Letta: Per a mi has tocat un punt clau. El món ha canviat sobtadament i el futur dels nostres europeus, de cada societat i de cada ciutadà europeu, té una característica fonamental. En el segle passat hem gaudit, respecte a tots els altres, d'uns nivells de benestar impressionants. Hem de prendre consciència que en un món interdependent cal construir, deixant de banda l'egoisme dels últims decennis, un nou equilibri social. Quan parlo de l'egoisme dels últims decennis em refereixo a fenòmens com el desequilibri demogràfic, molt accentuat als països mediterranis, penso en Espanya i en Itàlia, i no tan rellevant a França i als països escandinaus, però en qualsevol cas, és la característica comuna que distingeix Europa de la resta del món, i sobretot la característica que uneix Europa occidental amb la centreoriental i més enllà, perquè Rússia també viu un descens demogràfic impressionant.

Aquesta situació, a la qual s'afegeix el fet que a Europa es viu molt bé i que les expectatives de vida augmenten notablement, ens porta a societats en les quals el percentatge demogràfic dels vells condiona la població sencera.

Les nostres societats no suporten de manera global les entrades d'immigrants, i això val per a Itàlia i per a Espanya, França i els Països Baixos. Societats que semblaven més capaces de gestionar el fenomen de la multiètnia respecte de nosaltres. Recordo que quan els “bleus”, la selecció nacional francesa, van guanyar la Copa del Món el 1998, aquella esquadra multicolor va ser elevada a símbol de la França que sap entomar el repte de la integració. Una imatge que despista si pensem en allò que

ha succeït uns anys després a les *banlieues*. Als Països Baixos, el fenomen de la immigració ha seguit una paràbola dramàtica de fortes tensions i d'una violència horrorosa. Més recentment, en tenim prou veient el to de la campanya electoral britànica del maig de 2010, en la qual el tema de la immigració ha estat determinant. A Itàlia, la immigració és la pedra cantonera de l'èxit electoral de la Lliga Nord.

Tots aquests fets, en conjunt, ens parlen d'una Europa en què la defensa del benestar adquirit i la voluntat d'impedir canvis en l'*statu quo* fan que la nostra societat es torni incapaç d'entendre la quantitat de canvis necessaris per poder viure dintre d'un món divers. Però hem de ser conscients que aquesta evolució és necessària.

El tema de fons, per tant, és: ¿existeixen lideratges a Europa capaços de parlar a l'opinió pública sense ser influenciats per les tendències conservadores que procedeixen de la mateixa opinió pública? La gent sembla que vulgui que els diguin que tot romandrà igual, que resistirem l'assalt, que seguirem usufructuant els nivells de benestar i de protecció social malgrat les taxes de creixement més baixes del món. Crec que la qüestió del rol del lideratge i dels ciutadans europeus és fonamental. I interpreto els atacs als bons del tresor grecs, espanyols i portuguesos no com a una simple desconfiança davant del fet que Grècia i Hongria haguessin trampejat els comptes o que a Espanya hagi finalitzat la bombolla immobiliària, sinó com un gest de desconfiança per part de la resta del món, que dubta que Europa tingui la capacitat de gestionar el seu propi futur. Fa deu anys, al contrari, el món havia apostat pel futur d'Europa, malgrat algunes contradiccions pròpies, perquè fa deu anys Europa vivia una fase de dinamisme. I avui aquesta desconfiança diu a Europa: "sou vells, mentalment enguixats i aristocràtics, incapaços de veure el futur i mal disposats a repartir la vostra riquesa amb els altres". I les reformes de les quals parlem són simples instruments perquè els ciutadans europeus prenguin consciència de tot això, i per explicar que aquestes

transformacions són indispensables per poder donar a les properes generacions una perspectiva de benestar i de creixement, tot esperant que els assalts al Parlament grec o els empleats de banc asfixiats pels gasos lacrimògens siguin precisament episodis dramàtics que no es tornin a repetir.

Cal suturar aquesta ferida i utilitzar el dramatisme d'aquests episodis per entendre i acceptar l'entitat dels canvis i dels sacrificis necessaris per evitar que Europa prengui el camí d'una decadència inexorable.

Lucio Caracciolo: Crec que hem arribat al cor de la qüestió, el de la democràcia i de la pau social. Europa ha estat concebuda i explicada com la garantia de la pau, el benestar i la democràcia en el vell continent. Des de fa vint anys això ja no està tan clar, segons el sentit comú de molt europeus.

Hem arribat al punt en què les institucions europees, que haurien hagut d'assumir gradualment els poders més rellevants i, finalment i amb un disseny ideal, produir allò que tu anomenes els Estats Units d'Europa, han deslegitimat parcialment els poders nacionals però no han produït totalment una democràcia europea.

Correm el perill, per tant, de navegar entre dues aigües. Entre l'Europa incompleta i els Estats nacionals delinquents. L'euro no se salvarà. L'euro és l'últim "visca", l'última càrrega de cavalleria, d'una Europa que es construeix per funcions, ja exhaurida però avui sense alternatives.

Has tocat el tema central de la demografia i, per tant, de la immigració. Aquí ens ho juguem realment tot. Si a les dues crisis polítiques paral·leles (europea i nacional) hi sumem els problemes generats pel fet que no tenim suficients fills, i no aconseguim superar aquesta carència amb la integració de la major part dels immigrants, esquerdarem el pacte social que regeix les nostres democràcies.

En aquest context sorgeix el problema del lideratge. Aquesta crisi confirma l'escassa autoritat del lideratge alemany. Una

Alemanya gran és una altra cosa! Tots s'esperaven que Alemanya, com a màxima economia continental, autoproclamada dipositària de les virtuts monetàries, s'hauria fet càrrec de la responsabilitat que esperen els contramestres quan el vaixell s'enfronta a una tempesta. No ha estat així. Hem vist que la cancellera Merkel tenia en ment, en primer lloc, les eleccions a Renània del Nord-Westfàlia, i només després el destí de Grècia i, per tant, de l'euro. I llavors arriba la pregunta sobre quin sistema és aquest que fa que, davant d'una emergència comuna, tothom pensi en primer lloc, quan no únicament, en els seus assumptes. I en com socialitzar les pèrdues, descarregant-les sobre els més dèbils. No vull criminalitzar la senyora Merkel. El fet és que els nostres líders responen a electorats nacionals o regionals. A aquests mateixos polítics els demanem d'endossar-se responsabilitats europees, donada l'absència d'una *constituency* europea. El problema no es troba, per tant, en els dirigents, sinó en les incongruències dels nostres sistemes politicoinstitucionals. Gestionar el *bluff* europeu és cosa de Superman. No podem capficar-nos amb els nostres dirigents perquè no són Nembo Kid.

Enrico Letta: Però l'única solució és justament la *constituency* (circumscripció) europea. Fins que no hi sigui, la *constituency* regional obligarà al líder polític a anteposar les pròpies exigències i els propis interessos als de la Unió.

Lucio Caracciolo: Estem totalment d'acord. Però, m'expliques com pots tenir una *constituency* europea sense un Estat europeu?

A força de jugar amb la pseudo Europa, em temo que la gent comenci a debatre no tant sobre Europa com sobre la democràcia. Aquesta poca o molta democràcia que resisteix dintre del nostres estats.

Enrico Letta: D'acord, aquest és el repte vertader que hem d'afrontar. M'ha colpit que aquest problema hagi emergit com

un dels aspectes claus de l'última encíclica social, la *Caritas in Veritate*. La separació entre mercat i democràcia és un dels grans problemes del nostre temps. I el tema de com restaurar la comunicació entre aquestes dues qüestions i entre els dos llenguatges connexes és ineludible i, en un cert sentit, dramàtic. Avui les nostres societats requereixen decisionisme. No volen litúrgies, discussions, compromisos. I per disposar d'aquest decisionisme, sobretot respecte al tema de la seguretat, estan preparades per acceptar les limitacions de la llibertat individual. És un sentiment molt perillós, perquè està arrelant ràpidament, sobretot a les franges més benestants de la població. I és un sentiment que ens toca sobretot a nosaltres, europeus, perquè la part del món que viatja a velocitat més ràpida és la Xina, que no té la nostra mateixa tradició democràtica.

Lucio Caracciolo: Comparteixes la impressió que la creixent atracció dels europeus pel decisionisme (jo l'anomeno autoritarisme) prové també del fracàs d'aquesta "Europa sense Europa"?

Enrico Letta: Crec que tens raó. Però penso, almenys en part, que aquesta tendència és atribuïble al progrés tecnològic. La difusió de la informació a temps real ha modificat profundament la percepció de l'autoritat i dels poders, rebaixant els nivells de "no coneixement". I en el fons crec que és un fet positiu. Dins les ignoràncies han fet niu en el transcurs del decenni les pitjors vileses del poder polític, fins i tot en les nostres democràcies, perquè s'ha creat una mena d'impunitat. El repte serà gestionar correctament la dimensió del temps real i oferir la màxima transparència. Això ens implica a nosaltres els europeus, perquè la nostra essència és la del benestar unit a les tradicions democràtiques.

Els europeus i els italians poden prescindir d'Europa?

Enrico Letta: Allò que ha succeït, la paràbola que ha portat a la crisi, no és un fet només negatiu. I no ho és perquè, com tu dius, la integració europea requereixi una catàstrofe com a condició imprescindible per a la prossecució d'aquest camí, sinó perquè el que ha passat demostra que hi ha una linealitat dins del procés d'integració. I que el fet d'haver volgut construir la moneda sense haver fet les passes necessàries per evitar la crisi en curs ha estat un greu error. Fet que es podia i s'havia d'haver previst. El resultat final és exactament allò que es podia imaginar. Si, dels grans elements que constitueixen una estatalitat (moneda, exèrcit, lideratge polític, fronteres), es decideix compartir-ne algun, com s'ha fet a Europa però sense compartir el lideratge polític que roman en l'àmbit nacional o completament subnacional, l'efecte no pot ser un altre que el curtcircuit.

Lucio Caracciolo: Quina cosa hi ha de positiu en tot això?

Enrico Letta: Que hi ha un recorregut absolutament lineal. S'ha entès que per anar en la direcció d'una moneda única forta i estable, és necessari fer unes passes endavant sobre els altres dominis. Haver pensat que la dinàmica monetària i la politico-econòmica es podien separar ha estat un error clamorós.

Tal vegada estem repetint les dinàmiques d'allò que va ocórrer en el període 1952-1954, quan en el fons el destí d'Europa fou el vot contrari de l'Assemblea Nacional francesa, que

va bloquejar el projecte per una Comunitat europea de defensa. I, en conseqüència, la integració europea es va desplaçar cap al domini econòmic, que en aquell temps semblava un replegament, respecte d'una fase en la qual la Guerra Freda i els conflictes de Corea posaven la política exterior i la dimensió militar al centre de l'agenda política. Vet aquí, aquell replegament ha estat la fortuna del nostre continent, perquè l'economia ha esdevingut, en canvi, el motor de la política europea.

Avui es torna a configurar el quadre d'aleshores. Perquè sabem que el fet de compartir els cinc elements que conformen l'estatalitat és una condició que necessita un complement, és a dir, al fet de compartir fronteres, mercat i moneda, hi hem d'afegir el fet de compartir "l'espasa" i un lideratge polític supranacional. La crisi ens adverteix que aquesta configuració ja no és ajornable, altrament ens veuríem obligats a tornar enrere, fins i tot quant a objectius ja acomplerts. Quan parlo de linealitat em refereixo a què tot això era clarament previsible. En el moment en què prenem consciència del fet que la cancellera alemanya ha pres com a ostatge el Consell Europeu, com ha esdevingut a l'espera del resultat electoral d'un land dubtosament important (les eleccions de Renània del Nord-Westfàlia, celebrades el 9 de maig de 2010), i quan sobre aquesta base s'ha determinat la decisió col·lectiva respecte de la crisi de l'euro, tenim la sensació de pagar les conseqüències d'un disseny incomplet. La història ens obliga a passar comptes. I allò que ha succeït el 2010, any en què s'ha tingut la impressió que Europa, tal com l'havíem conegut, ja no existia, ens obliga a afrontar el fet que hem de reconfigurar necessàriament els cinc elements de l'estatalitat, i reimposar l'ordre a les divergències d'un subjecte asimètric. Altrament, Europa no ho aconseguirà. Crec que la voluntat política va dirigida íntegrament vers aquest objectiu, i que el gran temor que ha tenallat les nostres opinions públiques les últimes setmanes ha de tenir conseqüències. En el fons penso que, per a les perspectives futures d'Europa, els dies en què Atenes *es cremava* han tingut més significat que no la mirada de consells

europaus i conferències intergovernamentals que s'han anat succeint aquests anys. Però, per tal de cristal·litzar aquestes passes endavant i interioritzar aquestes decisions d'una manera definitiva, ¿cal que també es cremin Lisboa, Dublín i Budapest, endemés d'Atenes? Crec i espero que no sigui així.

Lucio Caracciolo: Tu ets un líder polític i, per tant, hauries de poder explicar la positivitat d'allò que ha succeït als teus electors. Crec que et resultarà més aviat difícil. Un incendi és un incendi; molts incendis són molts incendis. I la crisi que estem vivint, al meu parer, no té gens de positiu. És més, neix precisament de l'absència d'una perspectiva comuna entre els principals països europeus sobre el que s'ha de fer. En resum, si volem parlar d'unió política hem de parlar de política.

Escoltant-te i coneixent el teu caràcter moderat, em colpeix l'empremta revolucionària del teu raonament. Quan parles d'Europa sembles un bolxevic que desitja que la crisi final del capitalisme difongui a les masses la consciència de l'opressió de classe, empenyent-les a confiar en el Partit per conquerir el socialisme. Perquè aquest és el destí de la humanitat descobert per Marx. Substitueix Europa per Socialisme i tens el retrat de la ideologia europeïsta.

Jo no crec que la crisi que estem vivint torni més conscients els europeus de les necessitats d'Europa. Però el teu raonament és interessant, perquè ho he sentit repetir, ja des de fa molt temps, per persones de diferents orientacions polítiques que es reconeixen en aquesta presumpta necessitat de la història. Ara bé, no veig cap necessitat de la història, ni en el cas europeu ni en cap altre cas. Potser sóc massa optimista, però estic convençut que la història no ve donada sinó que és fruit de les nostres accions, sovint involuntàries, en els breus límits de la nostra existència i, per descomptat, per la inèrcia formidable del passat.

També és vàlid per a Europa. No hi ha cap linealitat en la integració europea, però tampoc en la desintegració. Prenem el

mercat únic. Recordo que quan es va parlar de moneda única, es va presentar com el lògic acompliment del mercat únic. Ara bé, prenem nota que no existeix el mercat únic. Llavors, quin fi ha fet la premissa lògica (i econòmica) de l'euro?

Què convé fer? Jo parteixo del principi que a nosaltres Europa ens convé, però que arribats a aquest punt la situació ja no pot resoldre's amb la prossecució de la noble aventura europeïsta.

L'Europa que somio és un Estat confederal, dotat, per tant, de diferents nivells de sobirania, des d'Europa fins al municipi. El seus confins serien els de l'Europa centreoccidental que he esmentat més amunt. Aquesta confederació europea seria una potència activa a escala global. I formaria part de la més ampla i laxa Unió Europea, que s'allargaria vers el sud-est, vers Turquia i Àfrica del Nord, que anomenaré per tant Unió Euromediterrània.

Com aproximar-nos a aquest somni? No precisament a partir de les institucions comunitàries, ja que no tenen legitimitat ni l'autoritat per fer-ho. Qualsevol proposta per a l'Europa futura només pot partir de les autoritats nacionals, els únics titulats per organitzar el consens dels ciutadans. Penso, per tant, en un projecte geopolític que neixi de la iniciativa dels parlaments i dels governs dels països interessats en formar la Confederació Europea. No en una Unió ratificada per un tractat internacional, sinó en un Estat nou fundat sobre una constitució confederal elaborada per una assemblea constituent electa per cadascun dels països sobre llistes europees. Una empresa d'aquest gènere ha de partir, però, de les bases nacionals, d'un debat públic obert i conflictiu. Europa ha de treure's la màscara. I no se la traurà sola, hem de fer-ho nosaltres els europeus.

Itàlia hauria de promoure aquest projecte. Perquè si espera els senyals aliens, com ho acostuma a fer, no és totalment clar que ho aconsegueixi. Si realment es constitueix un Euronucli paracarolingi, potser en seríem exclosos. En aquest cas, es posaria en perill la unitat nacional. Perquè si el criteri d'aquest

nucli és la pertinença a l'esfera econòmica alemanya, fins a Verona hi arribem, però més al sud, no gaire. Umberto Bossi tindria una bona excusa per reprendre els seus arguments secessionistes. Per a la Lliga, l'Euronucli tornaria a revelar-se com un estímul per dividir Itàlia, no per unir Europa.

Enrico Letta: Europa es disposa a afrontar un llarg període d'austeritat. Penso que els països europeus, si romanen sols, s'arrisquen a la decadència. I, al contrari, si nosaltres som capaços de remesclar dins del nostre interior les nostres energies i talents, competint però en un únic espai econòmic i sobretot polític, amb capacitat d'atraure fins i tot les millors energies d'altres parts del món, llavors no veig un futur decadent.

Hem de deixar de banda tot allò que no és fonamental. No partir de les velles xarxes del vuit-cents i del nou-cents: de l'imperi britànic, de l'imperi francès, de la italianitat i de la força germànica. Aquestes són les xarxes de la decadència.

Hem de jugar amb la xarxa europea, l'única que pot portar a la reactivació i al ressorgiment de les nostres economies i societats. Crec que la partida de la civilització que hem de jugar avui és aquesta.

Pensàvem que la decadència de les dinàmiques i dels destins nacionals podia solucionar-se gradualment amb el temps. En canvi, aquest declivi existeix avui i és brutalment evident.

Per això dic que la crisi és un fet positiu. La crisi ens elimina les coartades, *hic et nunc*.

I l'única reacció possible és la d'unir-se definitivament com a europeus.

Lucio Caracciolo: Lamentablement no és l'única reacció possible. És la reacció desitjable, però n'hi ha moltes altres. Inclosa la desintegració d'algunes democràcies, almenys de les més dèbils. Itàlia inclosa. La paradoxa del maquiavelisme europeista és que, no havent teixit una vela d'Europa, ha deixat els estats nacionals que confrontin sols i separats el vent de la

crisi. No hi ha més coartades. No hi ha altres nivells institucionals sobre els que descarregar les responsabilitats principals. En nom de l'Europa que no existeix, estem fent una regressió vers el particularisme més mesquí.

Algunes vegades em sembla que en la tempesta hem perdut consciència del nostres privilegis. No som un continent subdesenvolupat. Aquesta és la part més benestant del món. Si estem en decadència, i certament ho estem (encara que només sigui per l'emergència d'Àsia i d'altres macrorregions dinàmiques i ambicioses), partim d'un graó molt alt. Pot ésser que, quan hàgim aturat el declivi, ens descobrim en una condició de privilegi persistent respecte de gran part de la humanitat.

M'agrada molt la teva metàfora: ens cal una remesccla de la sang europea. Millor dit, l'euromediterrània. En el fons, el nostre destí, com a europeus i com a italians, depèn en bona mesura del tipus d'integració que aconseguim portar a terme amb les poblacions al·lògenes que apunten cap el nostre continent o que ja l'habiten. Aquí ens juguem el futur. La Itàlia i l'Europa de demà estaran marcades per la nostra capacitat o pel nostre fracàs en integrar els fills i néts dels immigrants. Ajudant-los a tornar-se italians i europeus a títol complet, ens ajudarem a nosaltres mateixos a romandre-hi.

